

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 48

*МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

www.lex-line.com.ua

*9-10 березня
2023 р.*

Тернопіль, Україна – Переворськ, Польща 2023

УДК 340 (063)

А 437

Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 48): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 9-10 березня 2023 р.) / [редкол. : О. Яремко та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. – Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. – 81 с. – ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 48) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 9-10 березня 2023 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku (Польща).

Матеріали конференції також оприлюднено на сайті конференції:

www.lex-line.com.ua

Оргкомітет:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Стефанішин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Яценко Василь Миколайович, кандидат педагогічних наук;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:

46005, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380979074970

E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2617-2364

© ГО “Наукова спільнота” 2023

© Автори статей 2023

LOGICAL EXPERTISE IN THE LEGISLATIVE PROCESS

Olena Mykolaivna Yurkevych

Doctor of Philosophy, Yaroslav Mudryi

National Law University (Kharkiv)

ORCID: 0000-0002-4023-4624

Internet address of the article on the web-site:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3537

According to the famous legal philosopher Yevhen Bulygin, the rationality of law is revealed through analytical philosophy and logic [1]. This process of law improvement, in particular law-making, is carried out thanks to its gradual rationalization and democratization. The goal of constant intensification of the legislative process, improvement of national legislation is to bring it closer to European standards. In Ukraine, the procedure for carrying out relevant legislative procedures and the quality of their results is often influenced by the conflictual nature of the political context, which leads to an extremely low efficiency ratio of government legislative projects [2, p. 4]. Therefore, the relevance of the development of the rationality of law-making processes is also related to the issue of the independence of the legislator's will. Law-making is socially necessary, because "in law-making, those legal norms are formed and approved that correspond to the current level of social relations and contribute to their progressive development" [3, p. 13].

Expert activity is a component of the legislative process. But in Ukraine, the practice of analyzing and evaluating the implementation of laws is not systematic. Therefore, laws are adopted unbalanced, on the basis of which they are often rejected. The reason for the deviation is also legal uncertainty arising from the ambiguity of individual regulations, moral obsolescence or duplication of legal norms. In addition, the Law "On Law and Legislative Activity" or the Law "On Regulatory Legal Acts" have not yet been adopted. In terms of the democratization of legal processes, human rights need to be expanded in the field of law-making and legislation, in particular, due to the development of the expert field, which involves scientists, public and state research institutes. It is also necessary to improve the methodology and methods of expert activity

in law-making and the legislative process. At the project stage of the legislative process, each legislative initiative must have a conclusion of monitoring and evaluation of the implementation of the law. Expert activity is part of the scientific support of the law-making and legislative process, which is carried out by scientists and scientific institutions [4].

The main toolkit of rationalization, moreover, the reasonableness of law is in the realm of logic. Logical thinking, logical knowledge and methods are a necessary component of the general competencies of a lawyer. But in expertology, among the known types of expertise, we will not find logical expertise as a separate type.

Logical examination should be one of the main ones and perform the function of evaluating the draft law for formal correctness, its uncontroversial position in the legal system. Logical requirements must be legally defined both in relation to the course of the entire legislative process, where the requirements of logic must be fulfilled at the level of legal obligations, and in relation to the legal system as a whole. In addition, a logical assessment is needed at the final stage of conducting examinations of a normative act in legislative activity to form a comprehensive and systematic vision of its results. Therefore, the development of a methodology for conducting logical examination in the legislative process, establishing the general social and legal significance of logic in the process of creating draft laws appears as a separate scientific task [5].

Among the expert analytical and evaluation tasks, there is no clearly defined goal regarding the evaluation of the logical capacity, formal correctness of the draft law. A logical analysis of the legal system, which would be carried out on a permanent basis and would be legitimate, should ensure order in legislative practice, promote consistency between normative acts, prevent legal conflicts, etc.

"Logical expertise is a method of research, analysis and assessment of logical forms of legal text, their compliance with logical norms in order to establish logical correctness (in relation to legal content) and according to a certain defined procedure. It can be used in various spheres of legal activity, both legislative and law enforcement. In particular, the logical examination of normative legal acts can be carried out within the framework of the procedures for the interpretation of laws during law enforcement" [5, p. 92].

Logical requirements and methods are implicitly present in all types of legal techniques. Among the signs of the norm-making technique are those that refer to logical knowledge. In particular: 1) provision of formal certainty of the content of normative acts upon their initial creation or introduction of changes and 2) provision of systemic connections of normative acts, provided they are consistent. The first of the above-mentioned signs is based on the fulfillment of the logical law of identity, and the second – the logical law of non-contradiction. Accordingly, these features are based on the principles of logical certainty and consistency. Adherence to logical principles, laws, rules and methods ensures the consistency and non-contradiction of the normative legal act. Adopting a logical standard means that there is a single form of solution for many legal problems of the same type. The use of logical forms and methods is carried out in logical modeling, in which certain structures of legal constructions are formed. Logical methods are an integral part of the technique of interpretation of legal norms, which is taken care of by legal hermeneutics. Among many types of interpretation (such as linguistic, special legal, historical, teleological, functional, etc.), logical interpretation is also distinguished.

Carrying out a stricter classification of law-making errors, they should be divided into linguistic, related to terminology, where the linguistic norms of the language of laws are violated (such as grammatical errors, pleonasms, use of non-codified terms, etc.) and logical, related to conceptual and other logical forms of the legal text that violate the reasonableness of the law (such as: contradictions, inaccuracy, ambiguity, violation of the rules of definition, uncertainty of logical meanings of conjunctions, causal relationships, etc.). The result of the examination should be an expert opinion and proposals for improving the text of the draft law.

Scientific-theoretical substantiation of the need to introduce logical expertise into legislative practice contributes to the further development of legal expertise. The introduction of logical examination of draft laws in Ukraine with the proposed methodological principles of the science of logic requires proper legal registration, personnel and methodological support, primarily at the level of the legislative branch of government. With proper development of expert experience, logical examination can be carried out at the level of executive and judicial branches of government at different levels.

Literature:

1. Булыгин Е. В. Логика и право. *Правоведение*. 2013. № 4 (309). С. 12-17.
2. Заславський О., Хоруженко О. Концепція законодавчого процесу «від початку до кінця» (Policy Paper). 2017. 52 с. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Policy-Paper_End-to-end.pdf (дата звернення: 26.01.2022).
3. Ковальський В.С., Козінцев І.П. Правотворчість. Теоретичні та логічні засади. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 192 с.
4. Погребняк Н. С. Експертиза у сфері законотворчості: на прикладі діяльності Апарату Верховної Ради України (теоретичний аспект). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 31. С. 39-51.
5. Юркевич О. М. Про необхідність логічної експертизи у законодавчому процесі (науково-теоретичне обґрунтування). *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр.* Харків: Право, 2022. № 2 (53). С. 88-105.

АКТУАЛІЗАЦІЯ МЕТОДУ СОЦІОПСИХОЛІНГВІСТИКИ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ЮРИСТІВ

Горбань Олена Вікторівна

кандидат філософських наук, доцент кафедри правознавства

Вищого навчального закладу Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»

ORCID: 0009-0007-2451-7089

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3531

У взаємозв'язку теорії та філософії права, унормованому Стандартом бакалаврського рівня вищої юридичної освіти України (далі – Стандарт) [1], актуалізуються міждисциплінарні методи дослідження. Серед них П. М. Рабінович вказує на важливість для праворозуміння методологічно значущих положень суміжних із правознавством наук герменевтики, філології, літературознавства, соціології, психології, психолінгвістики [2, с. 7, 196, 247]. А. С. Токарська акцентує увагу

на пріоритеті у філософсько-правовій підготовці юристів методу соціопсихолінгвістики [3, с. 32, 36]. Значення цього методу для ділової комунікації, на думку В. А. Василенко, полягає у формуванні умінь враховувати національно-психологічні особливості мови під час дискусії чи полеміки для встановлення істини та переконання опонента [4, с. 71-72].

Юристи, як і кожна соціальна група, мають специфічну («соціо професійну», за визначенням Р. Барта) мову, яка входить до складу національної мови. «Розподіл праці, як відзначає Р. Барт, породжує розподіл лексики» і для кожного словника є відповідний вид праці [5, с. 520, 522]. Специфіка соціо професійної мови полягає у використанні таких слів (жаргону) і граматичних конструкцій, які відображають специфіку об'єктів і суб'єктів, функціонально необхідних соціальній групі. Мова юристів, за класифікацією Р. Барта, відноситься до «енкратичних» мов. Їй властива наявність владної сили для внутрішнього вжитку у владних структурах та для впливу на інші соціальні групи [5, с. 528, 535-536].

Мова юристів формується у навчальному середовищі, в якому здобувається юридична освіта, та в юридичній практиці. Отже специфіка стану вітчизняної юридичної освіти та практики визначає національно-психологічну специфіку мови юристів. Метод соціопсихолінгвістики актуальний у контексті співвідношення концепцій офіційного та неофіційного, інтуїтивного права Л. Й. Петражицького, до яких, як не запитаних в Україні, привертає увагу Д. В. Щамбура [6].

Офіційна мова юристів в Україні формується на основі законодавства та відповідних йому підзаконних норм. Неофіційна, інтуїтивна мова юристів існує теоретично, але по факту не досліджується в Україні. Між тим міра відповідності неофіційної мови офіційній є важливим критерієм стану законності й верховенства права.

Авторська позиція щодо можливих напрямків дослідження неофіційної мови юристів в Україні на основі методу соціопсихолінгвістики полягає в наступному: 1) предметом дослідження має стати жаргон здобувачів вищої юридичної освіти (слова та граматичні конструкції, їх відповідність офіційному праву: здобувати компетенції, систематично опановуючи навчальний матеріал, чи «отримувати корочки» – (диплом); здати іспит або залік чи «рішити проблему»,

«закрити питання», «знайти вихід на того, хто вирішить питання» та ін.); 2) аналогічно, професійний жаргон адвокатів, прокурорів, поліцейських, суддів та ін. практикуючих юристів. Зокрема, на предмет поширеності маргінальної лексики (запозичень із лексики кримінального світу, як то: «Пресонути», «надавити», «опустити», «вибити», «відбити бабки» та ін. Також, на предмет протиправної службової лексики, як то: «Виконуй вказівку керівника, а то вилетиш зі служби», «роби, як тобі велить старший, а не як написано, щоб не мати неприємностей» та ін. Також, на предмет специфіки жаргону адвокатів, прокурорів, суддів, поліцейських та її відповідності матеріальному й процесуальному праву.

Дослідження взаємозв'язку між офіційним та неофіційним правом та відповідності другого – першому актуальне для досягнення передбачених Стандартом програмних результатів навчання: РН 13 – знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права; РН 19 – пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів [1].

Література:

1. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право. Затверджено та введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. № 644.
2. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
3. Токарська А. С. Комунікативна природа права і правової комунікації. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. № 1. С. 32-39. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Fmpp_2011_1_5.pdf (Дата звернення: 01.02.2023).
4. Василенко А. В. Культура українського фахового спілкування: соціопсихолінгвістичний аспект. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917 – 2017)*. Харків. 2017. С. 71-72. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/2646> (Дата звернення: 19.02.2023).
5. Барт Р. Разделение языков. Война языков. *Избранные работы. Семиотика: Поэтика*: Пер. с фр. / Сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. М.: Прогресс, 1989. 616 с. URL: <http://socium.ge/downloads/komunikaciiisteoria/bart.pdf> (Дата звернення: 20.02.2023).

6. Щамбура Д. В. Психологічна теорія права Л. Й. Петражицького та її вплив на формування концепції неофіційного права. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Вип. 81. / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) та ін.* Одеса: Гельветика, 2018. С. 173-183. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12281/%d0%a9%d0%b0%d0%bc%d0%b1%d1%83%d1%80%d0%b0%20%d0%94.%20%d0%92.%20%d0%9f%d1%81%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%87%d0%bd%d0%b0%20%d1%82%d0%b5%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b0%20%d0%9b.%d0%99.%20%d0%9f%d0%b5%d1%82%d1%80%d0%b0%d0%b6%d0%b8%d1%86%d1%8c%d0%ba%d0%be%d0%b3%d0%be%20%d1%82%d0%b0%20%d1%97%d1%97%20%d0%b2%d0%bf%d0%bb%d0%b8%d0%b2%20%d0%bd%d0%b0%20%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d1%83%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Дата звернення: 21.02.2023).

БОРОТЬБА З ДИТЯЧОЮ БЕЗПРИТУЛЬНІСТЮ ТА БЕЗДОГЛЯДНІСТЮ В УКРАЇНІ У 1920-Х РР.

Омарова Айсел Азад кизи
кандидат юридичних наук, доцент,
стипендіат Британської Академії, Уорікський університет,
Великобританія, доцент кафедри історії держави і права
Україні і зарубіжних країн, Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого, Україна
ORCID: 0000-0002-9162-0525

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3536

Питання дитячої безпритульності та бездоглядності в Україні набуло гостроти після початку агресії Росії проти України у 2014 році, а після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 р. ще більше поглибилося. Пояснюється сказане тим, що одним із наслідків воєнних дій є збільшення кількості дітей-сиріт, а також дітей, котрі через скрутне фінансове становище та / або психологічний стан батьків (одного з батьків, що залишився в живих)/опікунів стали бездоглядними чи

безпритульними. Проте класичної безпритульності в Україні наразі нема. На сьогодні в Україні безпритульні та бездоглядні діти трохи змінили своє «обличчя», мається на увазі, що зараз це діти, що опинилися у складних життєвих обставинах, але внаслідок війни класична безпритульність може повернутися на територію України, адже відповідно до звіту Управління ООН з координації гуманітарних питань від 19 грудня 2022 року [3] та звіту ЮНІСЕФ (звітній період 24 лютого – 31 грудня 2022 р.) [4] близько 3.3 мільйонів дітей в Україні потребують заходів із захисту дітей. Однак окреслена проблема не нова для України, адже існувала також і у ХХ столітті, зокрема, після Першої світової війни. На нашу думку, дослідження й аналіз такого явища, як дитяча безпритульність і бездоглядність, а також засобів його подолання на території України в історичній ретроспективі стане тим необхідним науковим підґрунтям, що допоможе віднайти механізми подолання окресленої проблеми в нашій державі, яка до того ж усім цивілізованим світом визнається одним із жахливих наслідків війни Росії проти України.

Першим радянським органом в Україні, серед основних завдань якого було опікування харчуванням, санітарною охороною і громадянським вихованням дітей, стала Рада захисту дітей (далі – Рада) [16]. Крім цієї функції, Рада вирішувала питання забезпечення дітей одягом і взуттям, а також шукала приміщення для дитячих закладів. При цьому у своїй діяльності Рада часто використовувала методи адміністративного примусу (реквізиції, оподаткування, накладення стягнень) [10]. На основі рішень органів виконавчої влади і за активної підтримки Ради на початку 1920-х років скрізь починають відкриватися дитячі садочки, клуби, комуни. Саме в цей період значно розширюється мережа закладів для бездомних, безпритульних, бездоглядних дітей і малолітніх правопорушників: утворювалися денні дитячі будинки [13], що взяли на себе виховання тих дітей, які вдень залишалися без догляду батьків через їх працю, відкрилися дитячі будинки [15], до яких приймали сиріт і дітей до 16 років, які залишилися без опіки батьків.

Проте цей орган провадив діяльність лише 2 роки, адже 6 грудня 1922 р. замість Ради захисту дітей було створено новий – Центральну комісію допомоги дітям (ЦКДД) [11], основним завданням якої була боротьба з дитячою безпритульністю, покращення побуту дитячих установ, громадського дитячого харчування і реєвакуація на батьківщину

дітей, які потребують цього. Відмітимо, що в цей час повноваження у сфері боротьби з безпритульністю значно було розширено: створювалися відділи соціально-правового захисту неповнолітніх, відкривалися денні дитячі будинки для дітей, батьки яких безробітні, дитячі майданчики, ясла тощо, вводилися інститути опіки й патронату в значно більшому масштабі, у тому числі й дитяча соціальна інспекція, проводилися заходи з оздоровлення тощо. Також не можна не згадати, що у 1920-х роках в Україні були створені спеціальні заклади для дітей з вадами зору та слуху, для розумово відсталих дітей та дітей-інвалідів (*прим. автора – визначення взято із законодавства*) [2, 184].

Що стосується реєвакуації, то значну роботу в цьому напрямі проводили дитячі адресні столи Народного комісаріату освіти. Зокрема, у 1923 р. вони опрацювали понад 3 тисячі запитів батьків, які втратили зв'язок зі своїми дітьми під час евакуації. Згідно з даними, у 42% із них розшук дітей був успішним. [6] У цілому упродовж 1923 р. реєвакуйовано близько 18 тис. неповнолітніх. [7] Повернення дітей батькам передбачалося як поза, так і в межах України. [12] Заслугує на увагу той факт, що на місця реєвакуйованих дітей прибували ті, котрі все ще залишалися на вулиці. Таким чином, завдяки реєвакуації з'явилася можливість у дитячих притулках розмістити інших безпритульних дітей.

Ще одним заходом боротьби з дитячою бездоглядністю було влаштування дітей серед міського та сільського населення на основі добровільної угоди між органами опіки та громадянами, які дали на це згоду. Однак такий захід використовувався як тимчасовий і до покращення ситуації з продовольством та іншими товарами [1, 256]. Суттєвою проблемою профілактики бездоглядності слід визнати й відсутність правової бази застосування таких форм влаштування дітей, як усиновлення й опіка. Додамо, що через неможливість держави надати надійний захист безпритульним дітям запроваджено практику патрунування [8] – передачі безпритульних і бездоглядних дітей на утримання. Примітно, що до надання матеріальної допомоги сім'ям, які брали дітей на патрунування, залучалися громадські організації. Для влаштування на навчання колишніх безпритульних ЦКДД надавала стипендії. [5] Проте до дитячих закладів і на патрунат влаштовували насамперед дітей молодшого віку. Вбачається, що при розгляді даного питання особливу увагу треба звернути на той факт, що Україна в першій

половині 1920-х рр., крім іншого, переживала ще й глибоку економічну кризу, що позначилося на доходах населення (через бідність не всі сім'ї були спроможні брати участь у патрунуванні безпритульних і бездоглядних дітей) і фінансуванні дитячих закладів, яке було недостатнім.

За радянською традицією одним із заходів боротьби з дитячою безпритульністю й бездоглядністю було залучення підлітків до праці. Так, запроваджено практику бронювання на підприємствах робочих місць для підлітків. Проте глобальне вирішення цієї проблеми потребувало вжиття заходів з виведення країни з економічної кризи. Саме задля цього й була розроблена нова економічна політика, що дозволило створити належну матеріальну базу для боротьби з дитячою безпритульністю й бездоглядністю. Звісно, було закладено й законодавче підґрунтя. Так, Кодексом законів про працю 1922 р. [9] передбачалося зниження віку прийняття на роботу при одночасному закріпленні ширших гарантій трудових прав неповнолітніх. Заборонялося приймати на роботу осіб молодше 16 років, проте у виняткових випадках на підставі спеціальної інструкції уповноваженого Народного комісаріату праці за угодою з Південним бюро Всесоюзної Центральної Ради Професійних Спілок інспектору праці надавалося право надавати дозволи на вступ на роботу малолітніх не молодше 14 років. Не менш важливим заходом боротьби з дитячою безпритульністю й бездоглядністю слід визнати запровадження загальнообов'язкової початкової освіти, літніх кампаній, санаторіїв і шкільних таборів. [14] Зокрема, значно розширено мережу шкіл, що дозволило всім дітям отримувати освіту й перебувати під наглядом. Крім того, із метою попередження безпритульності, бездоглядності й вчинення правопорушень випускниками дитячих будинків у цих установах намагалися змінювати пріоритети виховання, зокрема, організовували роботу таким чином, щоб діти випускалися підготовленими до самостійного життя. Наприклад, в інтернатах продовжували розвивати виробниче навчання. Не менше значення в роботі дитячих будинків мала організація медичної допомоги безпритульним дітям.

Таким чином, нова економічна політика, закріплення загальнообов'язкової початкової освіти з одночасним збільшенням мережі дитячих закладів, виробниче навчання, діяльність органів й

організацій, що займалися питанням ліквідації безпритульності й бездоглядності дітей, тощо – усе це дало змогу майже позбутися масової безпритульності дітей. Проте соціально-політичні процеси, що мали місце наприкінці 1920-х рр., а саме згорання НЕПу, проголошення курсу на індустріалізацію й колективізацію, формування командно-адміністративної системи управління, згорання роботи спеціальних органів, що опікувалися неповнолітніми, тощо, звели нанівець досягнуті успіхи, як наслідок, розпочалася нова хвиля безпритульних і бездоглядних дітей.

Література:

1. Omarova A. State and legal policy of combating juvenile delinquency in Ukraine in the 1920s. *Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense: monograph/* Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P 254-274.
2. Yermolaiev VM, Omarova AA, Ponomarova NP. The development of children's medical rights in Ukraine (1919 – beginning of the XXI century). *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. № 28(4). С. 181-189.
3. Ukraine: Situation Report OCHC, 19 December 2022 <https://reports.unocha.org/en/country/ukraine/> (дата звернення 5 березня 2023).
4. UNICEF Ukraine Humanitarian Situation Report No.24 <https://www.unicef.org/ukraine/media/30046/file/UNICEF%20Ukraine%20Humanitarian%20Situation%20Report%20No.%2024.pdf> (дата звернення 5 березня 2023).
5. Анатольєва О. І. Правове регулювання боротьби з безпритульністю, бездоглядністю та правопорушеннями неповнолітніх в УСРР У 20-х роках ХХ століття : дис. ... к.ю.н.: 12.00.01 / Нац. акад. внутр. справ України. К., 2003. 216 с.
6. Відомості про безпритульних дітей на Україні і про працю охорони дитинства по даним за 1923 рік. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 1623. Арк. 18.

7. Краткий отчет о деятельности Центральной комиссии помощи детям (ЦК Помдет) при ВУЦИКе за период: сентябрь 1923 года – июнь 1924 года. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 1958. Арк. 1-14.
8. О беспризорных детях: Постановление СНК УССР от 14.10.1921 г. / *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1921 г. № 20. Ст.591.
9. О введении в действие Кодекса законов о труде: Постановление ВУЦИК УССР от 02.12.1922 г. / *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1922 г. № 52. Ст. 751.
10. Отчет о деятельности Ценсовзадета и губсовзадетов за 1920 год. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 578. Арк. 89-95.
11. Положение о Центральной комиссии помощи детям при ВУЦИК: Постановление ВУЦИК от 06.12.1922 г. / *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины*. 1922 г. №53. Ст. 773.
12. Про боротьбу з дитячою безпритульністю: Постанова ВУЦВК УСРР від 17.04.1924 р. / *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1924 р. № 21-22. Ст. 190.
13. Про денні дитячі будинки: Постанова РНК УСРР від 08.06.1920 р. / *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1920 р. № 17. Ст. 338.
14. Про надання чинності Кодексу законів про народну освіту: Постанова ВУЦВК УСРР від 22.11.1922 р. / *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1922 р. №49. Ст. 729.
15. Про організацію відкритих дитячих будинків: Постанова Народного Комісаріату Просвіти від 10.06.1921 р. / *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1921 р. № 11. Ст. 287.
16. Про створення «Ради захисту дітей: Постанова РНК УСРР від 29.06.1920 р. / *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. 1920. № 18. Ст. 341.

ЩОДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ХАОСУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Яковлев Игор Васильович

*кандидат історичних наук, Національний університет
«Одеська політехніка» (Одеса, Україна)*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3528

Сучасний світ вступив у період соціальної невизначеності, пошуку нових соціальних практик, соціальних цінностей, векторів соціального розвитку. При цьому соціологічна думка зіткнулася з проблемою не тільки до опису та пояснення соціальних флуктуацій, глобалізації, індивідуалізації, втрати довіри до соціальних інститутів, але й визначення самі дієвості соціологічного знання.

Концепти «глобалізованого», «індивідуалізованого» товариства, скасовують існування суспільства як соціологічного факту, обмежуючи дослідницькі завдання пошуком мікро соціологічних показників. проте слабо використовується пояснювальний та прогностичний потенціал концепції соціального хаосу, ділячи хаос виключно в рамках структурно-функціонального аналізу, як патології громадського розвитку або прояви дисфункційності, соціальної та соціально-ціннісної аномії. Критика парадигм суспільного життя, як стратегії наукового дослідження, призводить до спроб інтерпретації соціального хаосу в контексті соціальної трансформації..

Українське суспільство, яке інтерпретується у концепції активних соціальних трансформацій та соціальної нестабільності, виявляє собою приклад неадекватного використання парадигм соціологічного знання. Проблема інститутизації соціального порядку виявляє необхідність визначення меж соціального хаосу, так як в іншому випадку суспільство не може бути інтегровано у категоріях соціальної стабільності, а соціальний хаос виступає нічим іншим, як непереборним наслідком соціальних трансформацій, і в цілому втрачають сенс пошуки ефективного соціального управління.

Якщо слідувати класичній соціальній парадигмі, то основна мета суспільства – у наведенні соціального порядку. Але, по-перше, за рамками дослідження залишаються власне ті зміни, які відбулися на соціальному мікро рівні, та такі проблеми, які пов'язані з інституціональними ефектами і нестабільністю соціальної структури українського суспільства. По-друге, ігнорується цілий прошарок українців, які замкнулися тільки на собі, й вирішують свої проблеми без взаємодії з державними або соціальними інститутами. По-третє, в українському суспільстві так і не збалансовані інтереси громадян і держави, а так звана «сфера соціальної свободи» не збігається з класичним визначенням дій індивідів та груп у рамках політико-правовий доцільності.

Держава, за поданням сучасних українських політиків, монополізує виключно політичну сферу, але має запліщувати очі на діяльність громадян у сфері «сірого» бізнесу, у їх відході від суспільно-політичної активності і ухиляння від цивільних обов'язків. Відбувається конвертація політичної ритуальності, конформізму в визнання права на приватне життя, індивідуальну свободу, що призводить до легітимізації соціального хаосу, який можна визначити як стан розриву між публічною та приватною сферою та індиферентизм громадян до загально значних соціальних інтересів.

Звичайно, зараз необхідно розуміти, що в сучасному українському суспільстві проявляється низька довіра до соціальних інститутів, діям держави, а також присутні соціальні дефекти і соціальні деформації, які відтворюються структурно, висловлюючи інтереси груп людей, зацікавлених у збереженні соціального хаосу.

У соціальному хаосу можна побачити дві складові: протистояння соціальної невизначеності, пов'язаною структурними диспропорціями та інституційними дефектами, та соціальне самопочуття, яке фіксує розрив зі сферою інституту формальних і правових практик і пов'язано з досягненням соціальною групою або індивідом певних переваг. Згідно з логікою приєднання до соціальних інститутів, і водночас відмовою від ухвалення інституційних стратегій, а отже, і суспільства загалом як сфери узгодження інтересів і соціальної самореалізації.

Соціальний хаос в українському суспільстві не може бути представлений у концепції наведення абсолютного порядку тому, що неминуче повертає до пройденому етапу бюрократично управління суспільством. Очевидно також, що не витримує критики та концепція соціального хаосу як наслідки соціальних трансформацій. Більш точно можна сказати, що соціальні трансформації створюють фонові практики для соціального хаосу, і в той же час слід визначати соціальний хаос через концепцію соціальних відносин, і ймовірно, вісь поділу в суспільстві йде по лінії хаос / безлад, а не за майновим або іншим критерієм соціальної диференціації. Структурна диференціація українського суспільства показує, що в умовах сегментування соціальних інститутів: сім'ї, школи, армії, то йдеться перш за все про їх сприйнятті як інститутів, що не дають соціальної опори, інститутів, які не гарантують наведення соціального порядку.

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

**ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ МЕХАНІЗМУ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

Бондарь Володимир Павлович

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права

УДК 342.9

Науковий керівник: Соболь Євген Юрійович

доктор юридичних наук, професор,

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3525

Питання, які прямо чи опосередковано стосуються засад функціонування медико-соціальної експертизи (далі – МСЕ), становлять окрему сферу суспільних відносини. Такі відносини мають суттєве значення для держави і соціуму, адже складаються з приводу надання (отримання) затребуваних медико-соціальних експертних послуг, а тому обов'язково потребують заходів врегулювання та юридичного унормування. Означене обумовлює існування адміністративно-правового регулювання МСЕ, що, у свою чергу, реалізується завдяки спеціальному механізму.

Механізм адміністративно-правового регулювання, у тому числі МСЕ, є засобом практичного втілення регулюючого впливу суб'єктів публічного адміністрування на суспільні відносини та, одночасно, складним феноменом, що вартує уваги представників науково-юридичної спільноти.

У загальному розумінні адміністративно-правове регулювання становить цілеспрямований адміністративний вплив, здійснюваний суб'єктами публічного адміністрування шляхом послідовного та

виваженого використання комплексу адміністративно-правових засобів, на відповідні суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони та захисту. Проте, формальна наявність адміністративно-правового регулювання не забезпечує його ефективність або взагалі здійснення. Для його реалізації має існувати спеціальний механізм.

Подібним чином дослідниками визначається і дефініція поняття «механізм адміністративно-правового регулювання». Приміром С. Стеценко, розуміє його як сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [1, с. 320]. Тобто, зазвичай у науковій площині механізм будь-якого правового регулювання розкривається через систему або сукупність правових засобів.

Що ж стосується структури (змісту) механізму адміністративно-правового регулювання, то в цьому напрямі адміністративісти не дійшли згоди. Авторами відзначається, що сучасна юридична наука характеризується наявністю двох підходів до визначення формальних елементів механізму правового регулювання. Перший – широкий, що визначається множинністю елементів, зокрема норм права, юридичних фактів, правовідносин, тлумачення норм права, реалізацією норм права, законністю; правовою культурою і правосвідомістю, правомірною та протиправною поведінкою, юридичною відповідальністю. Другий – вузький, що включає лише деякі з вищезазначених елементів – наприклад, норми права, індивідуальні акти, правовідносини, правореалізацію та законність [2, с. 212].

Першим основним елементом механізму адміністративно-правового регулювання МСЕ виступають адміністративно-правові норми, які знаходять свій зовнішній прояв у низці нормативно-правових актів.

Слідом за адміністративно-правовими нормами важливою складовою механізму адміністративно-правового регулювання МСЕ є адміністративно-правові відносини, які традиційно розглядають як результат регулюючого впливу адміністративно-правових норм на суспільні відносини, внаслідок чого вони перетворюються на правові відносини [3, с. 171].

Провідна роль у визначенні змісту адміністративно-правових відносин, що складаються з приводу надання (отримання) медико-соціальних експертних послуг, належить їх сторонам (суб'єктам публічної адміністрації та приватним особам, які потребують певного виду медико-соціальних експертних послуг).

Ураховуючи специфіку адміністративно-правових відносин, які складаються з приводу надання (отримання) медико-соціальних експертних послуг, вважаємо, що суб'єктів публічної адміністрації як учасників цих відносин доцільно поділяти на:

1) суб'єктів публічно-владних повноважень – Кабінет Міністрів України, МОЗ України, інші органи, які наділені юридично-владними повноваженнями та потенційно здатні здійснювати вплив суспільні відносини, що складаються з приводу надання (отримання) медико-соціальних експертних послуг;

2) суб'єктів публічно-сервісних (невладних) повноважень – Центральна МСЕК МОЗ України; Кримська республіканська МСЕК; обласні, центральні міські у містах Києві та Севастополі, міські, міжрайонні, районні МСЕК.

Відповідні дії та поведінка окреслених суб'єктів формують об'єкт досліджуваних адміністративно-правових відносин, а зміст таких відносин представлений правами й обов'язками (повноваженнями) їх учасників, які визначені адміністративно-правовими нормами, що розглядалися вище.

Отже, адміністративно-правові відносини як елемент механізму адміністративно-правового регулювання МСЕ визначають конкретне коло суб'єктів, на яких поширюється дія адміністративно-правових норм, і визначають рамки їх обов'язкової та дозволеної поведінки.

Заключним загальним елементом механізму адміністративно-правового регулювання МСЕ є акти застосування та реалізації адміністративно-правових норм. Іншими словами це акти (дії), які дозволяють використати конкретні можливості, надані адміністративно-правовими нормами, або передбачають результативне виконання наданих повноважень.

Список літератури:

1. Стеценко С. Адміністративне право України : Навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 624 с.
2. Галуцько В., Курило В., Короєд С. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник; за ред. проф. В. Галуцька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник: У двох томах: Том 1. Загальна частина. Ред. Колегія: В. Авер'янов та ін. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.

ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Міхеєв Микола Володимирович

аспірант відділу проблем державного управління

та адміністративного права Інституту держави і права

імені В.М. Корецького Національної академії наук України

ORCID: 0000-0002-5384-5985

Науковий керівник: Андрійко Ольга Федорівна

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрУ, заслужений юрист

України, провідний науковий співробітник, завідувач

відділом проблем державного управління та

адміністративного права Інституту держави і права

імені В.М. Корецького Національної академії наук України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3532

Україна проголосила курс на розбудову соціальної та правової держави, а також приведення публічних інституцій до вимог Європейського Союзу. Особливої уваги набувають питання організації функціонування системи публічної влади відповідно до міжнародних стандартів в усіх сферах суспільного життя. Разом з тим основою всіх дій публічної влади як в Україні так і у всіх державах є адміністративна

діяльність, яка складається з великої кількості адміністративних проваджень.

З самого початку розвитку адміністративного права воно почало розвиватися як право управління, яке має ґрунтуватися на вимогах закону з урахуванням інтересів населення і воно не може здійснюватися за власним розсудом чиновників. Наука адміністративного права має бути спрямована на отримання, оновлення і поглиблення знань про правові зв'язки між суб'єктами адміністративних правовідносин і правові наслідки таких відносин [1].

Саме здійснення владних повноважень органами публічної влади є адміністративною діяльністю. Разом з тим питання аналізу та теоретичного обґрунтування саме адміністративної діяльності органів публічної влади в Україні проводилося епізодично та поверхнево [2].

В системі регулювання суспільних відносин останнім часом виникають певні непорозуміння, які впливають на захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб та в окремих випадках порушують конституційні права і свободи.

В науковій літературі на сьогодні визначено поділ адміністративних проваджень, які здійснюються органами державної влади, на конфліктні та неконфліктні. При цьому кількість адміністративних проваджень постійно зростає.

Між тим, недосконалість механізму адміністративно-правового регулювання адміністративних проваджень призводить до проблем у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які найбільше здійснюють адміністративні провадження [3].

Без належного адміністративно-правового регулювання структури адміністративних проваджень, та теоретичного вивчення всієї системи адміністративних проваджень, неможливо, перш за все, ефективно розвивати основні складові вітчизняної економіки.

Крім того удосконалення правових засад діяльності суб'єктів, які здійснюють адміністративні провадження певною мірою будуть сприяти підвищенню системи правового виховання громадян. Це стосується конфліктних адміністративних проваджень, адже громадяни, які не виконують встановлені правила та щодо яких складаються відповідні протоколи про правопорушення, повинні відчувати невідворотність стягнення. Для цього треба розробляти відповідні стереотипи

адміністративних конфліктних проваджень. Розмаїття особливостей адміністративно-правових правовідносин та діяльності органів державної влади вимагає також і удосконалення їхньої діяльності у сфері неконфліктних адміністративних проваджень.

У зв'язку з вищевикладеним виникла об'єктивна необхідність комплексного дослідження адміністративних проваджень, як конфліктних так і неконфліктних, та чіткого визначення таких понять як: «конфліктні адміністративні провадження», «неконфліктні адміністративні провадження», «суб'єкти адміністративних проваджень», «принципи конфліктних та неконфліктних адміністративних проваджень».

Вимагають також вирішення і питання щодо конфліктності адміністративно-процесуальних відносин, та необхідність приведення адміністративного законодавства у відповідність до світових стандартів.

Автор провидить наукове дослідження, в якому ставить за мету, на підставі вивчення норм адміністративного законодавства, міжнародних нормативно-правових актів, теоретичних і науково-прикладних досліджень, визначити сутність та зміст адміністративних проваджень в Україні, виявити недоліки його законодавчого регулювання та запропонувати науково-обґрунтовані пропозиції й рекомендації щодо його удосконалення.

Так, автором запропоновано та надано авторське визначення конфліктних та неконфліктних проваджень, що виникають, розвиваються та припиняються на підставі реальних або потенційних юридичних фактів з приводу задоволення інтересів фізичних та юридичних осіб, а також захисту прав і свобод громадян.

Також, автором визначено, що адміністративні провадження забезпечують функціонування переважної більшості правовідносин у суспільстві, при цьому переважають неконфліктні адміністративні провадження, а конфліктні провадження сприяють в більшості випадків проведенню виховної роботи щодо дотримання встановлених норм і правил.

Література:

1. Андрійко О. Ф. Адміністративне право та адміністративне законодавство України: сучасні виклики. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*. Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 18-19 травня 2018 року). Частина II, 2018. С. 239-242.
2. Міхеєв М. В. Historical aspects of origin of administrative proceedings. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 246-248. URL: www.lsej.org.ua.
3. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломощ. Київ. 2009. 480 с.

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Рибальченко Анастасія Андріївна

4 курс Навчально-науковий інститут права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Задирака Наталія Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

адміністративного права Навчально-науковий інститут права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3543

Прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» було викликано потребою урегулювати діяльність органів виконавчої влади та наблизити Україну до вступу в ЄС. При створенні Закону «Про адміністративну процедуру» автори врахували європейський досвід та використовували відповідні акти ЄС, зокрема стаття 4 цього закону містить перелік принципів адміністративної процедури. Принципами є основоположні засади, найголовніші правила, на яких тримається конкретна сфера суспільних відносин. Слід зазначити, що принципи закріплюються не лише в законах, а і в Конституції та міжнародних документах.

Усього законодавцем було виділено аж 13 принципів, таких як верховенство права, який включає в себе законність та юридичну визначеність; рівність перед законом; обґрунтованість; неупередженість адміністративного органу; добросовісність і розсудливість; пропорційність; відкритість; своєчасність і розумний строк; ефективність; презумпція правомірності дій та вимог особи; офіційність; гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні та гарантування ефективних засобів правового захисту.

Найголовнішим принципом права беззаперечно є верховенство права. Цей принцип неодноразово тлумачився в рішеннях Суду справедливості Європейського Союзу, знайшов відображення в нормативно-правових актах України. Його складова законність вимагає, щоб рішення, ухвалене органом публічної влади, ґрунтувалося виключно на законі. З цього випливає юридична визначеність, тобто однозначне тлумачення положень конкретного нормативно-правового акту. Це закріплено в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2007)7 «Щодо належного адміністрування». Український законодавець щодо поняття верховенство права вказує на те, що людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями, що дублює положення Конституції України. У статті 6 Закону «Про адміністративну процедуру» наведено чіткий перелік актів, які підлягають застосуванню.

Принцип рівності перед законом було зафіксовано в Протоколі № 12 до Європейської конвенції з прав людини, який передбачає заборону дискримінації людей за різними ознаками. Безумовно, законодавець згадує і так звану позитивну дискримінацію щодо осіб, які мають вразливе становище у суспільстві. Європейська конвенція з прав людини не забороняє різного ставлення до осіб, якщо воно ґрунтується на об'єктивній оцінці всього комплексу фактичних обставин і якщо досягнуто справедливого балансу між захистом інтересів суспільства та повагою до прав і свобод особи, гарантованих Конвенцією.

Принцип обґрунтованості стосується такого важливого етапу адміністративної процедури як збирання доказів та розгляду справи по суті. Своє коріння він веде з практики Європейського суду з прав людини. У висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів було зроблено акцент, що у викладі підстав для прийняття рішення необхідно надати відповідь на аргументи сторін та звертається увага та те, що згідно

з усталеною практикою ЄСПЛ очікуваний обсяг обґрунтування залежить від різних доводів, що їх може наводити кожна зі сторін.

Важливе значення мають принципи неупередженості адміністративного органу, добросовісності та розсудливості. Принцип неупередженості напряду впливає з принципу рівності, бо передбачає заборону дискримінації та однакове ставлення до всіх учасників адміністративного провадження. ЄСПЛ визначив розуміння цього терміну в своєму рішенні Кіпріану проти Кіпру, де наголосив, що неупередженість – це відсутність упередженості, при цьому її наявність або відсутність можуть бути перевірені різними способами. На жаль, український законодавець не надав вичерпні характеристики достатньо філософського принципу добросовісності, про який неодноразово згадує практика ЄСПЛ. У той же час зроблено акцент на важливості прийняття рішення на основі здорового глузду.

Якщо говорити про принципи пропорційності, відкритості, ефективності, своєчасності і розумного строку, то вони закріплені в різних резолюціях, які були використані українськими парламентарями при прийнятті Закону України «Про адміністративну процедуру». Такими актами є Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2007)7 «Щодо належного адміністрування» (стаття 5, 10) Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи Rec(2002)2 «Про доступ до офіційних документів», Європейська конвенція з прав людини (статті 8, 10) та Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів. Слід зазначити, що наразі в Україні активно впроваджується діджиталізація, що значно полегшило доступ громадськості до документів та збільшило їх довіру до влади.

Презумпція правомірності дій та вимог особи, офіційність, гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні та гарантування ефективних засобів правового захисту можна віднести до так званих процедурних принципів, які є фактично ноу-хау цього Закону. Вони передбачають максимальний захист прав та інтересів особи під час розгляду справи.

Отже, можна зробити висновок, що в Законі «Про адміністративну процедуру» вдало поєднані загальновизнані міжнародні принципи зі спеціальними вузькопрофільними.

Література:

1. Адміністрування і Ви. Принципи адміністративного права у відносинах між особами та органами публічної влади. Посібник Ради Європи, 2018. 90 с.
2. Юхимюк О., Дмитрук С. Формування принципу верховенства права Європейського Союзу. Історико-правовий часопис. 2018. № 2. С. 39-43.
3. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. Вісник Національної академії наук України. 2010. № 3. С. 33-43.
4. Задирака Н., Герасименко Є. Адміністративні процедури в питаннях та відповідях. Навчальний посібник. Дакор, 2020.

СУЧАСНІ СВІТОВІ МОДЕЛІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Хрідочкін Андрій Вікторович

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри підприємництва, організації виробництва

та теоретичної і прикладної економіки Українського державного

хіміко-технологічного університету, м. Дніпро, Україна

ORCID: 0000-0001-9387-8864

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3530

Державна служба, з огляду на свою численність, обсяг функцій, реальне розпорядження ресурсами, а також як сполучна ланка між державою і суспільством є об'єктом впливу з боку багатьох суб'єктів політичного процесу. Різноманіття концептуально описаних моделей реформування державної служби, розроблених у межах політологічних шкіл Великої Британії, США, Франції, ФРН, Фінляндії, Китаю, Японії зводиться до п'яти моделей.

Модель «ринкової» державної служби реалізовано в США. Це концепція держави, орієнтована на споживачів як певного «сервісного центру», що надає відповідні послуги, визначені зобов'язаннями, диференційовані за сферами і рівнями державного управління, що забезпечує підготовку громадян із відповідною кваліфікацією і доступ

до розробки механізмів внутрішньодержавного і цивільного контролю та оцінку якості виконання державних зобов'язань [1, с. 17].

Модель державної служби «участі» (вона певною мірою реалізована у Великобританії, Німеччині та Франції) є моделлю реалізації публічного інституту служби на основі неформальних механізмів, що впливають на ефективність діяльності осіб, що заміщають державні посади і займають посади державної служби, серед яких можна виокремити: активне суспільне схвалення/несхвалення (коли будь-яка форма поведінки стає прийнятною або непринятною для суспільної свідомості); репутаційний контроль; наявність референтних груп.

У моделі «гнучкої» державної служби реалізована система підбору та відбору персоналу на основі заслуг, що охоплює: аналіз посади, відповідно до якого письмово складається опис посадових обов'язків, а також знань, якими має володіти людина на цій посаді; рекламу вакансій, що містить короткі дані про посадові обов'язки і профіль відповідного кандидата серед придатних груп людей; стандартну форму заяви/анкети; систему призначення балів на основі профілю відповідного кандидата; процедуру відбору найоптимальніших заяв; процедуру призначення на посаду на основі системи нарахування балів; повідомлення всіх кандидатів про результати відбору.

Модель «дерегульованої» державної служби – залучення кадрів на цивільну службу, що характеризується певним ступенем відкритості. Це означає, що критерії відбору нових кадрів ґрунтуються на наявному в кандидатів досвіді управлінської роботи та відкритості конкурсу на заміщення вакантних посад особами, що не перебувають на державній службі [2, с. 143].

Таким чином, підвищення ефективності діяльності системи підготовки кадрів органів публічної влади неможливо лише на основі нормативно-правового регулювання її діяльності. Управління системою підготовки кадрів державних службовців є комплексним, системним видом соціальної діяльності, в якій свою активність зберігають і суб'єкт, і об'єкт управління.

Список використаних джерел:

1. Євдокимов П. В. Напрями адміністративно - правового забезпечення реалізації кадрової політики в органах публічної адміністрації України. *Право і суспільство*. 2020. № 1(2). С. 15-21.
2. Лимар Т.А., Завада О.Г. Правові засади кадрової політики в державній службі. *Інвестиції : практика та досвід*. 2021. № 19. С. 141-148.

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

ОСОБЛИВСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

*Діденко Артем Олександрович
студент IV курсу Таращанського технічного
та економіко-правового фахового коледжу*

*Науковий керівник: Голобородько Наталія Володимирівна
викладач юридичних дисциплін вищої категорії
Таращанського технічного та економіко-правового
фахового коледжу*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3540

Актуальність роботи. Питання захисту прав споживачів має велике значення в сучасних умовах розвитку суспільства. Зі збільшенням обсягів споживання товарів, побутових робіт та послуг постійно з'являється необхідність регулювання їх відповідності вимогам якості та безпеки. Тому зростає роль держави у забезпеченні прав споживачів та створенні механізмів захисту споживачів. Знання норм права у сфері захисту прав споживачів дозволить уникнути непорозумінь, врегулювати їх або допоможе захистити свої права в рамках, визначеними чинним законодавством. Українське законодавство визначає основний документ, відповідно до якого регулюються відносини між споживачами товарів, робіт чи послуг і виробниками, виконавцями, продавцями та надавачами послуг, а також встановлюються права споживачів та визначаються механізми реалізації державного захисту їх прав. Таким нормативно-правовим актом є Закон України «Про захист прав споживачів». Окрім нього, законодавство про захист прав споживачів складається з Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України та інших нормативно-правових актів, що містять положення про захист прав споживачів. Проте, захист прав споживачів фінансових послуг, а також їх особливості визначаються відповідними законами. Наприклад, таким

законом є Положення про здійснення Національним банком України нагляду за додержанням банками законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг.

Спосіб захисту прав споживачів – це обрані особою-споживачем, права якої порушене, конкретні види вимог, з якими споживач може до уповноваженого органу для їх примусового задоволення, спрямованих на відновлення порушеного права або конкретний вид самостійних дій. Відповідно до українського законодавства, такі способи захисту передбачають єдину систему, яка включає:

1) самозахист, правова основа якого була встановлена ст. 19 ЦКУ та статтями 8 і 9 Закону України «Про захист прав споживачів». Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань.

2) громадський спосіб захисту прав. Відповідно до статті 24 Закону України «Про захист прав споживачів» право об'єднуватися у громадські організації споживачів (об'єднання споживачів) з метою захисту своїх законних прав та інтересів.

3) державний захист. держава забезпечує споживачам захист прав, надає можливість вільного вибору продукції, здобуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання продукції відповідно до їх потреб.

4) судовий спосіб захисту прав споживачів, має значення за умов, коли попередні способи захисту прав не є достатньо ефективними, рішення судових органів мають більшу юридичну силу, ніж рішення інших державних органів.

Отже, законодавство України закріплює такі способи захисту прав споживачів: самозахист, за допомогою громадських організацій споживачів державний захист, а також судовий спосіб. Споживач самостійно обирає способи, за допомогою яких він хоче захистити свої порушені права.

Література:

1. Дем'янець С. М. Правове врегулювання захисту прав споживачів: Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_8244

СУД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СИСТЕМА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Менюк Дарина Олегівна

доктор філософії, молодший науковий співробітник

відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права

Інституту держави і права імені В.М. Корецького

Національної академії наук України

ORCID: 0000-0002-7083-7573

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3534

Європейський Союз, як певне інтеграційне об'єднання, забезпечує функціонування низки власних інституцій. Великого значення при цьому відіграє Суд ЄС, основною метою якого є тлумачення та визначення того чи належним чином дотримуються нормативні приписи Євросоюзу. Для України розуміння судової системи та повноважень суду є необхідною умовою для гармонізації з правом ЄС та поглиблення співпраці в межах євроінтеграційних процесів.

Основоположною для регулювання діяльності Суду ЄС є ст. 19 Договору про Європейський Союз. Зокрема, стаття визначає структуру Суду ЄС, до складу якого входять Суд Справедливості, Загальний суд та спеціалізовані суди. Суд справедливості, своєю чергою, складається з суддів (по одному з кожної держави-члена) та генеральних адвокатів, які покликані на допомогу при здійсненні правосуддя. До складу Загального суду входить щонайменше один суддя від кожної держави-члена, що призначаються за спільною згодою урядів держав строком на шість років [1]. Спеціалізовані суди наразі не діють, але їх створення передбачено Договором про ЄС.

Загалом до функцій Суду ЄС належить прийняття рішень щодо позовів, поданих державою-членом, установою або фізичною чи юридичною особою; ухвалення попередніх рішень, на вимогу судів або трибуналів держав-членів щодо тлумачення законодавства ЄС або дійсності актів, прийнятих його установами; прийняття рішень в інших випадках, передбачених Договорами. Відповідно до такого нормативного припису, науковцями прийнято виділяти функції Суду ЄС як

міжнародного, конституційного, адміністративного суду, а також суду загальної юрисдикції [2].

Така кількість функцій і певним чином розгалужена структура Суду ЄС обґрунтовує широкий підхід щодо визначення судової системи ЄС. Наприклад, Камінська І. визначає її як «сукупність судових установ ЄС, а саме інтеграційних установ (Суд ЄС у складі визначеному ДЄС) та національних судів держав-членів (вищі суди, конституційні органи), засади функціонування яких передбачено правопорядком ЄС, що спільно здійснюють функції судового контролю та ефективного судового захисту в Європейському регіоні, взаємодіють між собою та забезпечують утвердження верховенства права в ЄС» [3].

Заразом, не беручи до уваги вплив на судову систему держав-членів Європейського Союзу, включення судів кожної держави до системи судів ЄС може бути дискусійним з огляду на те, що Суд ЄС являє собою відокремлену структуровану інституцію з визначеними окремо функціями. Крім того, Суд ЄС керується правом Євросоюзу, що свідчить про його автономність у здійсненні судочинства та незалежність від законодавства держав-членів. Іншим аргументом може також слугувати те, що Суди ЄС не мають повноважень щодо перегляду та/або скасування рішень національних судів держав-членів та тлумачення їх національних правових норм.

Держави-члени і їх судові установи можуть звертатись до Суду ЄС у питаннях тлумачення Договорів; визначення питання щодо законності актів установ, органів, інституцій Євросоюзу (ст. 267; 269 Договору про функціонування ЄС) [4]. Однак, така співпраця обумовлюється необхідністю наближення законодавчих норм держав-членів до нормативно-правових актів ЄС, що не свідчить про безпосередній вплив Суду ЄС на національні суди.

Щодо особливостей функціонування Суду ЄС варто зазначити, що суди керуються Статутом Суду ЄС (Протокол 3), який визначає статус суддів і генеральних адвокатів, організацію діяльності, процедуру розгляду і вирішення справ, особливості функціонування Загального суду, а також спеціалізованих судів [5].

Окремо слід звернути увагу, що за своєю суттю судочинство ЄС має прецедентний характер. І хоча вказане не закріплено безпосередньо у нормативно-правових актах ЄС, рішення Суду ЄС відіграють важливу

роль у заповненні прогалін законодавства ЄС та певним чином виступають окремим джерелом права, що засвідчує наближення права Євросоюзу до загального права.

Так, за визначенням Анакіної Т., прецедент судових рішень ЄС виконує як інтегруючу функцію, що сприяє розвитку права ЄС, так і здійснює значний регулюючий вплив на правопорядок держав-членів [6]. Бойко І. зазначає, що суд ЄС бере активну участь у правотворчому процесі, зокрема, реалізуючи тлумачення установчих договорів та певним чином систематизуючи його [7].

Таким чином, було розглянуто Суд ЄС, що являє собою відокремлену систему судів, які виконують судову функцію Євросоюзу. Підтримано вузький підхід до визначення судової системи ЄС, який обумовлюється відокремленістю Суду ЄС від національних судів держав-членів. Надано загальну характеристику організації діяльності Суду Справедливості, Загального суду та спеціалізованих судів, а також зазначено основні функції Суду Євросоюзу.

Література:

1. Treaty on European Union. Official Journal C 326, 26/10/2012 P. 0001-0390. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>
2. Яворська І. М. Правовий статус та функції Суду Європейського Союзу. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Вип. 29. 2012. С. 97; Комарова Т. В. Організація судової системи Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 25, № 1. 2018. С. 82-83.
3. Камінська І. Судова система Європейського союзу. *Krakowskie Studia Małopolskie*. nr 3 (31), 2021. С. 22.
4. Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal C 326, 26/10/2012 P. 0001 0390. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

5. On the Statute of the Court of Justice of the European Union. Protocol 3 Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal. 30 March 2010. С 83. Р. 210. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016E%2FPRO%2F03>
6. Анакіна Т. М. Судовий прецедент у праві Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2008. С. 11.
7. Бойко І. С. Прецедентна практика Суду ЄС та проблема запобігання забрудненню морського середовища. LEX PORTUS. № 2 (10), 2018. С. 33.

ПРИНЦИПИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Мигида Владислав Леонідович
студент IV курсу Таращанського технічного
та економіко-правового фахового коледжу

Науковий керівник: Бахмат Світлана Вікторівна
викладач юридичних дисциплін вищої категорії
Таращанського технічного та економіко-правового
фахового коледжу

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3541

Під правовими принципами маються на увазі основні засади вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності.

Усі права і свободи громадян України, закріплені в Конституції України, знайшли відображення в ст. 2 КЗпП, конкретизовані в ньому та інших законодавчих актах. Наслідком такої конкретизації є те, що трудовим законодавством розробляються і закріплюються принципи, як правові ідеї при реалізації, застосуванні норм трудового права.

Актуальність теми полягає у тому, що кожна галузь права має певні провідні засади, які пронизують усе законодавство, визначають цю галузь і найбільш для неї характерні. Такі основні ідеї та тенденції має й трудове право, що гарантує, закріплене в Конституції, як Основному Законі держави право на працю. Правові принципи, що лежать в основі законодавства, зумовлюють існування форми і головним чином змісту певної системи законодавства, без якого немає права. Принципи виступають критеріями оцінки правомірності чи неправомірності дій соціальних суб'єктів, формують правове мислення і правову культуру, закріплюють систему і структуру права.

Предметом дослідження і є відносини, що виникають при реалізації основних принципів трудового права. **Об'єктом дослідження** є зміст конкретних принципів трудового права та їх визначеність на міжнародному та національному законодавчих рівнях.

До основних принципів трудового права відносять:

- свобода і рівність праці;
- заборона використання примусової праці і дискримінації в сфері трудових відносин;
- забезпечення права кожного вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці та обирати вид діяльності;
- захист трудових прав працівників;
- забезпечення права на охорону здоров'я у процесі праці;
- забезпечення права на винагороду за працю;
- встановлення механізму соціального партнерства в країні та інші.

Запровадження в Україні військового стану суттєво впливає на можливість реалізації громадянами принципу свободи праці. У проекті Трудового кодексу України сформульовано базові принципи правового регулювання трудових відносин, які відповідають статусу правової, демократичної і соціальної держави, нормам міжнародного права і Європейській практиці.

Включено положення, спрямовані на адаптацію трудового законодавства України до Європейської соціальної хартії (переглянутої) і інших міжнародно-правових актів – Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці (недопущення дискримінації у сфері праці, заборона примусової праці).

Література:

1. М. Д. Бойко, Трудове право України, ЦУЛ, 2020
2. О. В. Зайчук, стаття «Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права», 2012

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ДЕЛІКТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ

Француз-Яковець Тетяна Анатоліївна
доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права,
Вищий навчальний заклад «Університет
економіки та права «КРОК»

Гавриленко Олександр Олександрович
аспірант юридичного факультету,
Вищий навчальний заклад «Університет
економіки та права «КРОК»
ORCID: 0000-0002-3906-8614

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3535

Деліктна відповідальність публічних суб'єктів є важливим правовим інструментом захисту прав фізичних та юридичних осіб, який постійно розвивається та зазнає змін. Саме це зумовлює актуальність дослідження даного правового інституту загалом та окремих пов'язаних з ним питань. Зокрема, одним із таких питань, якому, на нашу думку, приділяється недостатня увага науковців, є питання правової природи деліктної відповідальності публічних суб'єктів.

Інститут відшкодування шкоди, як правило, регулюється нормами приватного права, проте у випадку, коли шкода завдається певним органом влади або його посадовою особою, безпосереднім суб'єктом відповідальності виступає публічний суб'єкт, наприклад, держава або орган місцевого самоврядування, правовий статус та засади діяльності яких визначаються нормами публічного права. З огляду на це, постає питання щодо того, чи будуть при притягненні публічних суб'єктів до деліктної відповідальності разом з нормами приватного права застосовуватися також норми публічного права.

Проаналізувавши положення статті 56 Конституції України та статей 1173-1175 Цивільного кодексу України, можна визначити, що однією з особливих ознак правового регулювання деліктної відповідальності публічних суб'єктів є те, що, незважаючи на характер завданої потерпілій особі шкоди – була завдана матеріальна чи моральна шкода, відшкодування шкоди завжди здійснюється у вигляді виплати публічним суб'єктом певної суми компенсації потерпілій особі [1; 2].

Як відомо, матеріальною основою діяльності публічних суб'єктів є, зокрема, кошти бюджетів відповідного рівня (державного або місцевого), які формуються за рахунок податкових надходжень. Кошти таких бюджетів спрямовані на забезпечення діяльності публічних суб'єктів, на виконання різного роду завдань та функцій і, зокрема, вони можуть бути використані для відшкодування шкоди, яка була завдана публічними суб'єктами. Зокрема, про це свідчать положення пунктів 35 та 41 Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 року № 845, де зазначено, що органи Казначейства здійснюють безспірне списання коштів державного або місцевого бюджету для відшкодування шкоди, завданої діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування або їх посадових чи службових осіб [3].

З огляду на вищесказане, а також на той факт, що формування та використання коштів бюджетів публічних суб'єктів за загальним правилом регулюються нормами фінансового права, яке є галуззю публічного права, можна стверджувати, що при правовому регулюванні притягнення публічних суб'єктів до деліктної відповідальності разом з нормами приватного права застосовуються також норми публічного

права. Так, норми приватного права регулюють питання відновлення становища потерпілої особи, яке існувало на момент завдання діяльністю органів влади або їх посадових осіб шкоди, шляхом відшкодування такої шкоди, і, відповідно, питання захисту порушених прав особи. В свою чергу, норми публічного права регулюють порядок виплати коштів, спрямованих на відшкодування, з відповідного бюджету.

На підставі вищенаведеного можна зробити висновок про те, що за своєю правовою природою інститут деліктної відповідальності публічних суб'єктів є комплексним. Варто відмітити, що подібну думку поділяють деякі науковці-цивілісти.

Так, Жила О. В., досліджуючи питання відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю службових осіб органів державної податкової служби, зазначає, що інститут відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, не можна в повному обсязі віднести до приватного або публічного права, оскільки при регулюванні даного інституту використовуються як норми приватного, так і норми публічного права [4, с. 8]. Зокрема, на думку вченого, одним з проявів застосування норм приватного права при притягненні публічних суб'єктів до деліктної відповідальності є те, що захист порушеного права здійснюється за загальним правилом за ініціативою потерпілої особи, а одним з проявів застосування норм публічного права є те, що шкода заподіюється в результаті того, що державні органи неправильно здійснюють владні повноваження та діють як публічно-правові утворення [4, с. 8].

Тобто, хоча вчений прямо не вказує, що інститут деліктної відповідальності публічних суб'єктів має комплексну правову природу, в його дослідженні акцентується увага на тому, що питання відшкодування потерпілій особі шкоди, завданої органами державної влади, регулюється нормами не тільки приватного права, а також і публічного.

Підбиваючи підсумок, хотілося б зазначити, що, на нашу думку, вищенаведене дозволяє говорити про те, що інститут деліктної відповідальності публічних суб'єктів має комплексну правову природу. Проте, варто відмітити, що, оскільки інститут деліктної відповідальності публічних суб'єктів покликаний в першу чергу захистити порушені права потерпілої особи та відшкодувати їй завдану шкоду, при його регулюванні переважно застосовуються норми приватного права.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.03.2023).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.03.2023).
3. Порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 року № 845 (у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 р. № 45). Дата оновлення: 27.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-%D0%BF> (дата звернення: 03.03.2023).
4. Жила О. В. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю службових осіб органів Державної податкової служби України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Одеса, 2009. 21 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1170/%d0%96%d0%b8%d0%bb%d0%b0%20%d0%9e.%d0%92..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 03.03.2023).
5. Первомайський О. О. Цивільно-правова відповідальність держави Україна: конституційні засади. Юридична Україна. 2012. № 8. С. 62-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2012_8_12 (дата звернення: 03.03.2023).

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Криминологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПОКАРАННЯ ЗА КАТУВАННЯ

Леценко Андрій Вікторович

аспірант Київського інституту

інтелектуальної власності та права,

Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: Воробей Петро Адамович

доктор юридичних наук, професор,

Національний університет «Одеська юридична академія»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3538

Після внесення змін до статті 127 Кримінального кодексу України в редакції закону № 2812-IX від 01.12.2022, на сьогодні актуальним є покарання за катування за статтею 127 Кримінального кодексу України.

На перший погляд, складно віднайти щось спільне між правами людини та покаранням за катування за статтею 127 Кримінального кодексу України (надалі КК України). Але це лише поверхня айсбергу, оскільки з моменту ратифікації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі Конвенція) та розвитку практики Європейського суду з прав людини (надалі Суду) між цими двома поняттями існує дуже тісний зв'язок.

На сьогодні ця тема є актуальною для України, оскільки згідно статистичних даних Європейського суду протягом 1997-2021 року ЄСПЛ визнав 23 рази порушення з боку України статті 3 Конвенції щодо заборони тортур, та ще 123 рази Суд прийняв рішення про порушення Україною позитивних зобов'язань щодо ефективного розслідування катувань [1, с. 2]. При цьому за весь час Україна сплатила жертвам катувань солідні компенсації.

Стаття 28 Конституції України гарантує, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Ця норма імплементована в законодавство України з Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Конвенції, які закріплюють заборону тортур як одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства.

Законодавство України у статті 127 КК України визнає кримінально-караними та встановлює кримінальну відповідальність за катування. У практиці та теорії кримінального права виникає багато питань щодо формулювання диспозиції цієї статті, але ця тема потребує окремого ґрунтовного дослідження.

Загальновідомо, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст. 50 КК України).

Але якщо розглянути покарання за катування у діючій редакції ст. 127 КК України, то санкція за ст. 127 КК України встановлює у ч. 1 покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 6 років (до внесення змін було від 2 до 5 років позбавлення свободи), у ч. 2 цієї статті за катування, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з метою дискримінації, у тому числі з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років; у ч. 3 цієї статті за катування, вчинені представником держави, у тому числі іноземної – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Якщо розглянути це покарання через призму статті 12 КК, то катування за ч. 1 та ч. 2 визнаються законодавцем тяжким злочином, а за ч. 3 – особливо тяжким злочином.

Давайте порівняємо це з санкцією ст. 115 КК України, яка закріплює відповідальність за умисне вбивство, де законодавець визначає покарання за ч. 1 ст. 115 – від 7 до 15 років позбавлення волі, а за ч. 2 цієї статті – так і взагалі від 10 до 15 років позбавлення свободи або довічне позбавлення свободи.

Безумовно, у порівнянні з іншими статтями КК України в сучасних реаліях нашого життя покарання за катування явно не відповідає як охороні заборони катувань як абсолютного права, так і позитивним зобов'язанням України за статтею 3 Європейської Конвенції, що підтверджується наступним.

Для науки кримінального права варто запозичити та використати в контексті проблеми визначення покарання за катування умовний поділ прав людини з міжнародного права прав людини (МППЛ), за яким усі права людини умовно поділяють на абсолютні та обмежені. За своїм змістом абсолютні права не допускають жодних обмежень чи винятків, і втручання держави у ці права категорично заборонено за жодної ситуації та не зважаючи на будь-які фактори. Перелік абсолютних прав дуже невеликий, і включає в себе заборону катувань (ст. 3 Конвенції), заборону рабства (ст. 4 Конвенції) та заборону колективного вислання іноземців (ст. 4 Протоколу № 4 Конвенції).

Поряд з цим, обмежені права за своїм змістом допускають винятки, і можливість втручання з боку держави, але держава має дотримуватися певних умов, щоб таке втручання в право не порушувало вимог Конвенції. До обмежених прав у МППЛ відносять навіть такі важливі права, як право на життя (ст. 2 Конвенції), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 Конвенції), право на справедливий суд (ст. 6 Конвенції) та інші права.

Не зважаючи на цінність життя як надбання цивілізації та найбільшої соціальної цінності, за ч. 2 ст. 2 Конвенції, яка гарантує право на життя, не розглядає позбавлення життя як таке, що вчинене на порушення ст. 2 Конвенції, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання. Таким чином, якщо у результаті правомірних дій правоохоронців для придушення заворушення особу умисно позбавлена життя з боку працівників правоохоронних органів, то такі дії держави є правомірним втручанням за ч. 2 статті 2 Конвенції та не будуть визнані Судом порушенням Конвенції.

При цьому на відміну від обмежених прав, за практикою ЄСПЛ право на заборону тортур за статтею 3 Конвенції відноситься до абсолютного права, за яким у жодній ситуації не дозволяється завдавати катування. Абсолютний характер права, зокрема права на заборону тортур, на відміну від інших матеріальних положень Конвенції за своєю природою зводиться до того, що відступати від абсолютної заборони катувань не дозволяється за будь-якої, навіть найгіршої ситуації.

Якщо порівняти ці права, то на відміну від права на життя, яке є обмеженим і дозволяє втручання держави, будь-яке катування буде порушенням статті 3 Конвенції з боку держави, навіть не зважаючи на страшні загрози чи наслідки, такі як загроза терористичних актів, загибель людей, масові заворушення, знищення нації чи війна.

При призначенні покарання слід керуватися завданням КК України, яке визначене у статті 1, за яким цей кодекс має своїм завданням в першу чергу правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, забезпечення абсолютних прав, таких як заборона катування, при призначенні покарання законодавцем повинно мати набагато жорсткіше покарання та становити, як мінімум, аналогічне покарання як і у випадку умисного вбивства як за порушення права на життя, тобто це має бути особливо тяжкий злочин з огляду на абсолютний характер такого права у порівнянні з іншими правами, зокрема правом на життя, правом на свободу тощо.

Окремою проблемою щодо покарання за катування за статтею 127 КК України є порушення принципу рівності, який закріплений у статті 21 Конституції України.

Встановлення належного покарання за катування впливає на інші інститути, зокрема на інститут звільнення від кримінальної відповідальності. Якщо ми розглянемо санкцію за ч. 1 ст. 127 КК України, яке є тяжким злочином, то у разі спливу 10 років з моменту катувань особа, яка завдала катування, звільняється від кримінальної відповідальності за п. 3 ч. 1 ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності.

З особистого досвіду роботи автора як адвоката, можу поділитися історією з практики, коли працівники правоохоронного органу завдали катування до затриманої особи. У тій справі сліди катувань вдалося засвідчити документально та отримати висновок експерта про наявність

тілесних ушкоджень у жертви, проте кати так і не були притягнуті до кримінальної відповідальності через закінчення строків давності.

Тому цілком слушною є пропозиція з урахуванням абсолютного характеру права на заборону катувань та принципу рівності, внести зміни до ч. 5 ст. 49 КК України, де зазначити, що давність не застосовується у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 127 КК України (а не тільки частини третьої статті 127 КК України), поряд зі злочинами проти основ національної безпеки України, проти миру та безпеки людства.

Таким чином, як ми бачимо існує тісний зв'язок між правами людини, позитивними зобов'язаннями держави та покаранням за катування, що потребує проведення детальних наукових досліджень.

Література:

1. Violation by Article and by the State [Електронний ресурс] // Сайт «European Court of Human Rights». Режим доступу: https://echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2021_ENG.pdf.

ДЕРЖАВНІ СУБ'ЄКТИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Лисодєд Олександр Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

кримінально-правової політики, Національний юридичний

університет імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-7741-758X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3542

Розбудова біль-менш повноцінної системи суб'єктів запобігання корупції в незалежній Україні розпочалася у зв'язку з прийняттям Закону України від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР «Про боротьбу з корупцією», яким до таких суб'єктів були віднесені відповідні підрозділи: 1) Міністерства внутрішніх справ; 2) Служби безпеки України та 3) органів прокуратури України. У 1998 р. до таких суб'єктів були також додатково включені відповідні підрозділи податкової міліції, у 2003 р. – Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Така система суб'єктів запобігання корупції в Україні проіснувала більше 10 років, але потім законами України від 11.06.2009 р. № 1506-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» та від 07.04.2011 р. № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» перелік суб'єктів запобігання корупції був досить суттєво розширений, починаючи від Президента України і закінчуючи аж пересічним громадянином. Останнім Законом вперше були визначені вже і спеціально уповноважені суб'єкти запобігання корупції, а саме: 1) органи прокуратури; 2) спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ; 3) Національне антикорупційне бюро України [1, с. 208-210].

У подальшому, Верховна Рада України вирішила відмовитися від такого широкого закріплення суб'єктів запобігання корупції у законодавстві, і, у Законі України від 14.10.2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції», був встановлений перелік тільки спеціально уповноважених суб'єктів запобігання корупції. До таких, відповідно до ст. 1 цього Закону, були віднесені: 1) органи прокуратури; 2) органи Національної поліції; 3) Національне антикорупційне бюро України і 4) Національне агентство з питань запобігання корупції.

Між тим, перелік державних суб'єктів, які в тих чи інших межах здійснюють запобігання корупції, безумовно значно ширший і в одному спеціалізованому антикорупційному законі, у зв'язку з постійними змінами у політичному, соціальному і економічному житті держави і суспільства, їх всіх передбачити неможливо. Але, в теорії і практиці запобігання корупції пропонується виділяти, окрім вищевказаних, також державні спеціалізовані суб'єкти запобігання корупції, державні неспеціалізовані суб'єкти запобігання корупції та держані суб'єкти запобігання корупції загальної компетенції.

До групи державних спеціалізованих суб'єктів запобігання корупції слід віднести новостворені: 1) Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; 2) Вищий антикорупційний суд; 3) Державне бюро розслідувань; а також 4) Раду національної безпеки і оборони України, яка відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» за редакцією 2014 р. повинна координувати і контролювати діяльність органів виконавчої влади з протидії корупції,

забезпечення громадської безпеки та боротьби із злочинністю з питань національної безпеки і оборони і 5) уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції, які з метою організації та здійснення антикорупційних заходів утворюються (визначаються) відповідно до ст. 131 Закону України «Про запобігання корупції» у більшості державних органів влади і управління, судових органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління державних органів.

До групи державних неспеціалізованих суб'єктів запобігання корупції слід віднести контрольні та наглядові органи, які відстежують рух грошових коштів, нерухомості, інших матеріальних чи нематеріальних активів фізичних та юридичних осіб, тобто те, що може бути об'єктом неправомірної вигоди при вчиненні корупційних правопорушень. На них законодавством не покладається прямий обов'язок займатися запобіганням корупції, але в силу специфічної діяльності таких органів вони можуть виявляти корупційні правопорушення і, безумовно, повідомляти про них спеціально уповноважених суб'єктів запобігання корупції. До таких органів слід, як мінімум, віднести: 1) Державну службу фінансового моніторингу України, 2) Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку; 3) Рахункову палату; 4) Фонд державного майна України; 5) Антимонопольний комітет України, 6) Національний банк України.

Таке розуміння підтверджуються положеннями ст. 19-2 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», де зазначається, що Національне антикорупційне бюро України взаємодіє з вказаними органами, а ці органи повинні передавати Національному антикорупційному бюро України одержувані при здійсненні контрольних функцій і аналізі інформації, що надходить, відомості, що можуть свідчити про кримінальні правопорушення або використовуватися для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Перелік таких органів не є вичерпним і може змінюватися чи доповнюватися в залежності від змін у чинному законодавстві щодо системи контролюючих і наглядових органів та їх функціональних повноважень. Зокрема, ст. 19-2 Закону України «Про Національне

антикорупційне бюро України» вказує і на інші державні органи, що здійснюють державний контроль за дотриманням фізичними і юридичними особами законодавства України і які, за зверненням Національного антикорупційного бюро України, зобов'язані проводити у межах своєї компетенції ревізії, перевірки та інші дії щодо контролю за дотриманням законодавства України фізичними та юридичними особами.

До цієї групи суб'єктів слід віднести і новостворене Бюро економічної безпеки України. Наразі Закон України 28.01.2021 р. № 1150-IX «Про Бюро економічної безпеки України» встановлює статус цього органу як центрального органу виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, і до його завдань, відповідно до вказаного Закону, теж не відноситься запобігання корупції. Але, у зв'язку з виключенням спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України з числа спеціально уповноважених суб'єктів запобігання корупції та перерозподілу підслідності, певна частина повноважень цього органу вже перейшла до Бюро економічної безпеки України і, найближчим часом, ще збільшиться у зв'язку зі зміною правового статусу Служби безпеки України. Економіка держави – це теж, у тому числі, і рух грошових коштів, нерухомості та інші активів фізичних та юридичних осіб, тобто те, що теж може бути об'єктом неправомірної вигоди при вчиненні корупційних правопорушень. І, у даному випадку, Бюро економічної безпеки України безумовно буде їх виявляти і передавати для розслідування відповідним антикорупційним органам.

До цієї групи, на нашу думку, слід також віднести і Національне агентство України з питань державної служби, як центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державної служби, здійснює функціональне управління державною службою в органах державної влади, інших державних органах, їх апараті або секретаріаті, адже всі державні службовці відносяться до суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» (підпункт «в» пункту 1 ч. 1 ст. 3). При перевірці громадян до вступу на державну службу, або вже у процесі їхньої діяльності на посадах державних службовців, цей орган також може

встановлювати ймовірність та/або факти вчинення корупційних правопорушень.

До групи суб'єктів запобігання корупції загальної компетенції слід віднести органи законодавчої і виконавчої влади різного рівня, які, в силу обсягу своїх владних загальнодержавних повноважень, мають право приймати рішення з питань запобігання корупції, розробляти і реалізувати відповідні заходи з питань запобігання корупції або контролювати їх виконання щонайменше у певних органах чи на певній території. Це: 1) Верховна Рада України; 2) Президент України; 3) Національна рада з питань антикорупційної політики; 4) Кабінет Міністрів України; 5) міністерства; 6) центральні органи виконавчої влади; 7) місцеві органи виконавчої влади.

За Законом України «Про запобігання корупції» (ст. 62), до цієї групи слід також включити державні, комунальні підприємства, господарські товариства (у яких державна або комунальна частка перевищує 50 відсотків), де середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує п'ятдесят осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період перевищує сімдесят мільйонів гривень, та юридичні особи, які є учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг), робіт дорівнює або перевищує 20 мільйонів гривень.

До цієї групи слід також віднести і місцеві суди, які відповідно до ст. 22 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом, у тому числі і переважну частину справ щодо корупційних правопорушень.

Крім вищевказаного, існує ще й численна група недержавних суб'єктів запобігання корупції, але це вже тема окремого повідомлення.

Література:

1. Лисодєд О. В. Суб'єкти запобігання корупції: етапи становлення. *Протидія злочинності і корупції: міжнародні стандарти та досвід України*: зб. тез міжнар. конф. (м. Харків, 22 вересня 2021 р.). Харків: Юрайт, 2021. С. 208-212.

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗМІСТУ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Макушев Петро Васильович

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
теорії та історії держави і права Університету митної
справи та фінансів, м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0001-8693-1428*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3529

Правоохоронну функцію сучасної держави можна впевнено віднести до головних функцій держави, яка реалізується у сфері внутрішніх справ держави. Правоохоронна функція реалізується законодавчою, виконавчою та судовою владою. До її особливостей слід віднести наступні: вона є самостійним напрямком державної діяльності та здійснюється в процесі правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності компетентними суб'єктами виключно на основі чинного законодавства та в межах, визначених ним [1, с. 104]; передбачає застосування державного примусу та реалізується в правоохоронній системі держави, елементами якої є мета та завдання правової охорони, об'єкти правової охорони, охоронні правові норми, суб'єкти правової охорони. Тобто, правоохоронна функція дуже тісно пов'язана із зобов'язаннями держави у сфері прав людини, і тому є дуже важливою, адже спрямована на охорону прав і свобод людини, їх захист, забезпечення правопорядку в державі. При цьому, правоохоронну функцію держави не слід ототожнювати з правоохоронними функціями державних органів. Функція держави – це основний напрямок її діяльності, яким забезпечується робота всього державного апарату і кожного окремого його органу. Функції ж окремого органу держави свідчать про соціальне призначення цього органу як особливої частини механізму держави. Вони виявляються і конкретизуються у компетенції державних органів, у закріплених за кожним органом правах і обов'язках. В Україні правоохоронна функція реалізується через правоохоронну, правозахисну діяльність та правосуддя.

Правоохоронні функції державних органів пов'язані з боротьбою зі злочинністю та правопорушеннями, зумовлюють юридичну відповідальність у сфері публічного права. До них відносять такі функції: профілактичну (профілактика правопорушень, які зумовлюють юридичну відповідальність у сфері публічного права); захисну; охоронну (охорона громадського порядку, забезпечення громадської безпеки та власності); оперативно-розшукову; розслідування злочинів; розгляду справ про фінансові та адміністративні правопорушення [2, с. 45]. Практичний інтерес має саме правильне розуміння визначення поняття «правоохоронна діяльність» у вузькому розумінні. Поняття «правоохоронна діяльність» є як у юридичній науці, так і в законодавстві неоднозначним поняттям. Сьогодні як юридична наука, так і законодавець не виробили єдиного підходу до його розуміння. У наукових джерелах зміст поняття «правоохоронна діяльність» розкривається по-різному.

Таким чином, при з'ясуванні змісту поняття «правоохоронна діяльність» потрібно виходити з конкретних основних напрямків реалізації правоохоронної функції держави, які безпосередньо стосуються охорони і захисту прав, свобод та інтересів громадян, суспільства і держави від протиправних посягань.

Список використаних джерел:

1. Хоміч Ю. Г. Правоохоронна функція сучасної демократичної держави: публічно-управлінський аспект. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. Вип. 5. С. 103-107.
2. Деточка А. Ю. Роль та значення принципів реалізації правоохоронної функції держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(5.1). С. 44-47.

ПОРІВНЯННЯ ПОГЛЯДІВ Ш.Л. МОНТЕСК'Є І Ж.Ж. РУССО

Вербицька Анастасія Ігорівна

*студентка 3 курсу, Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3526

Шарль Луї граф де Монтеск'є – один з найвизначніших представників старшого покоління французьких просвітителів XVIII ст. Вся його величезна за обсягом і широтою проблематики багаторічна дослідницька діяльність часто оцінювалася через призму його філософсько-правового вчення, центральне місце в якому належить проекту «вільної держави».

Теоретико-методологічні основи вчення Монтеск'є про державу були тісно пов'язані з його філософською позицією. Торкаючись питання зародження державної влади, Монтеск'є як прихильник теорії суспільного договору намагався разом з тим розглянути владу в рамках загального історичного процесу. Він один з тих мислителів епохи Просвітництва, які вже в якійсь мірі проводили відмінність між поняттями суспільство і держава. Разом з тим французький мислитель розглядав феномен державної влади не як якусь абстракцію, а як необхідну основу системи управління, породжену суспільною угодою, яка визначалась об'єктивними факторами соціального, культурного та політико-правового розвитку [1].

Ш. Л. Монтеск'є особливо виділяв роль «загального духу» державної влади, який був своєрідним фундаментом політичної системи. Провідними принципами роботи інституту поділу влади, по Монтеск'є, були: гарантія безпеки від свавілля чиновників і тиранії, створення системи правових норм, яка буде регулювати відносини між підданими і монархом на основі загального для всіх закону. Варто зазначити, що Монтеск'є в своїх творах явно ідеалізував конституційну монархію, вбачаючи в ній найбільш бажану форму правління.

Філософсько-правові ідеї Монтеस्क'є послужили основою для побудови ліберальних теорій держави і права, що знайшли своє вираження в концепції правової держави. Ідея поділу влади стала фундаментом правової державності, отримавши статус загальноновизнаної політичної доктрини.

Одним з найбільш різких і безкомпромісних критиків Монтеस्क'є був видатний французький просвітитель Ж.-Ж. Руссо. Вся програмна частина трактату Руссо «Про суспільний договір, або принципи політичного права» наповнена радикальним демократизмом і республіканізмом.

На відміну від Монтеस्क'є, він нітрохи не ідеалізував англійський державний устрій, піддавши його справедливій критиці, що було в дусі того часу. Ж.-Ж. Руссо в своїх творах намагався визначити параметри ідеального суспільного та державного устрою. Фундаментом політичного життя суспільства просвітитель визнавав суверенність народної волі і неподільність суверенності як найважливішої історичної та філософсько-правової категорії. Він стверджував, що влада абсолютна, бо «поширюється» на все, що може служити для збереження встановленого державного устрою. Тому Руссо рішуче відкидав принцип поділу влади на окремі та відокремлені елементи, визнаючи верховний авторитет виключно лише всенародного загального референдуму.

Але на мою думку найважливішим, що розробив Руссо, створюючи теорію громадянського суспільства, це визначення законодавчої влади. Тут вперше Руссо розділив економіку і політику. Першу характеризує так звана «воля всіх», яка складається із сукупності воель всіх людей і встановлення «середньоарифметичного» рівня.

Література:

1. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. – К.: Правова єдність, 2009 – 312 с.

ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЄС В СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ГМО

Гончар Юлія Борисівана

кандидат історичних наук, Український державний

університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0000-0003-0106-1385

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3539

Вступ. Шлях до ЄС – це комплексний процес, одним із важливих вимірів якого є гармонізація законодавчої бази країни-претендента на вступ: внесення коректив та імплементація окремих положень до чинних законів та ухвалення законодавства у неврегульованих сферах. Останнє передбачає слідування правовим принципам єдиного європейського простору. Зокрема, базовому принципу – субсидіарності, який може бути визначений як принцип раціонального поділу повноважень (компетенцій) між різними рівнями влади. Попри те, що сам термін відсутній в тексті установчого Римського договору 1957 р. (Договір про ЄЕС) [1], принцип субсидіарності розглядається фахівцями з історії європейської інтеграції як наріжний принцип, що дозволив реалізувати безпрецедентний наднаціональний проект [2]. Адже забезпечує рівновагу між завданнями поглиблення інтеграції і вдосконалення внутрішнього ринку та інтересами країн-членів. Процес оформлення Європейського Союзу, започаткований Єдиним Європейським Актом 1986 року, загострив полеміку навколо питання поділу компетенцій між наднаціональними органами влади та національними урядами. Результатом стало офіційне закріплення принципу субсидіарності в Маастріхтському договорі 1992 року про створення Європейського Союзу (ЄС). Період оформлення ЄС також активізував законодавчу діяльність Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС), що мала на меті гармонізувати законодавства країн-членів в рамках переходу до єдиного ринку. В цьому контексті у 1990 році було прийнято першу Директиву з регулювання обігу ГМО [3] в європейському просторі. Директива 90/220/ЄЕС стала своєрідним відображенням політичних процесів та матрицею, що визначила характер політики ЄС щодо ГМО на десятиліття.

Наступні Директиви 2001 та 2018 років стали наочним підтвердженням вагомості принципу субсидіарності в функціонуванні ЄС.

Мета статті полягає у аналізі реалізації принципу субсидіарності як базового принципу функціонування Європейського Союзу в законодавчій діяльності ЄС/ЄС щодо регулювання ГМО та оцінці його впливу на характер загальноєвропейської політики в цій сфері.

Об'єкт дослідження – законодавство ЄС в сфері регулювання ГМО.

Актуальність. В листопаді 2022 року Верховна Рада ухвалила у першому читанні законопроект № 5839 «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів і генетично модифікованої продукції для забезпечення продовольчої безпеки», внесений Кабінетом міністрів до Верховної Ради ще у серпні 2021. Потреба прийняття нового закону обмовлена, зокрема, тим, що сфера обігу ГМО продуктів відноситься до повністю нерегульованих в Україні. Такою є однозначна думка фахівців [4], попри наявність низки законів та дотичних регуляторних актів, центральне місце серед яких займає Закон України 2007 р. в редакції 2020 р. «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів». Оцінка діючого законодавства в сфері ГМО як «неповноцінного», «недосконалого» та «застарілого» міститься також в обґрунтуванні необхідності прийняття нового закону [5]. В практичній площині ситуація з регулюванням щодо ГМО характеризується тим, що в Україні запроваджено Державну реєстрацію створених на основі ГМО сортів сільськогосподарських рослин, втім немає жодної офіційно зареєстрованої ГМ-рослини як продукту харчування чи корму, а тим більше як насіннєвого матеріалу для вирощування. Одночасно, згідно закону, в Україні заборонено вирощувати генетично-модифіковану сировину з метою продажу до моменту внесення такої сировини в держреєстр.

Попередні неодноразові спроби запровадити дієве законодавство в сфері ГМО зазнавали невдач. Серед пояснень, що наводять: суспільна чутливість теми, політичне спекулювання, категоричність опонентів. Втім, наразі прийняття адекватного законодавства є викликом часу. В пояснювальній записці до законопроекту № 5839 вказано, що його розроблено, зокрема, на «виконання міжнародних зобов'язань України відповідно до статті 64 Угоди про асоціацію та створення в Україні

однаково із ЄС регулювання шляхом імплементації у законодавство України відповідних актів ЄС», яка своєю чергою передбачає наближення законодавства України щодо ГМО до актів законодавства ЄС» [Там само] Одночасно, аналіз законопроекту засвідчує наявність в ньому певних проблемних моментів, зокрема: відсутність чіткого розмежування між регулюванням обігу продуктів з вмістом ГМО та вирощуванням ГМ-рослин та врахування того факту, що станом на 2019 в ЄС були офіційно зареєстровані 118 з майже 190 відомих у світі ГМО, дозвіл на обіг яких належить до компетенції органів влади ЄС. Тож, дослідження та висвітлення процесу формування законодавства, механізму регулювання та розподілу компетенцій між наднаціональними органами влади ЄС та національними урядами в сфері ГМО представляє не лише історичний, але й практичний інтерес.

Короткий огляд публікацій за темою. Проблематика правової природи Європейського Союзу займає вагоме місце у дослідженнях історії європейської інтеграції. Висвітлені у працях українських та іноземних дослідників питання втілення принципів федералізму, зокрема, принципу субсидіарності, поділу повноважень між наднаціональними органами влади і національними урядами, ефективності європейської моделі дозволяють казати про усталену систему знань про предмет [6]. Дослідження питання політики ЄС в різних сферах, зокрема, в сфері регулювання ГМО, відзначають значення принципу субсидіарності в її формуванні та реалізації, втім не дають розуміння механізмів його дії [7].

Наукова новизна статті полягає у дослідженні реалізації принципу субсидіарності як засадничого правового принципу ЄС в процесі формування законодавства щодо ГМО.

Зміст. Федеральна природа Європейського Союзу, яка була предметом дискусії його учасників на всіх етапах інтеграційного процесу, традиційно маскувалась відмовою від прямих згадок поняття при одночасному акцентуванні принципу субсидіарність. Впровадження цього принципу в ст. 3b (тепер ст.5) Маастріхтського договору 1992 року про створення Європейського Союзу) [8] стало компромісом між прихильниками та противниками поглиблення інтеграції. Прихильники вбачали в принципі субсидіарності певну компенсацію відсутності прямих згадок про федералізм та рушійну силу підвищення ефективності наднаціональних органів ЄС, і, в той же час, загрозу динаміці

європейського об'єднання. В свою чергу, противники розглядали субсидіарність як спосіб обмеження федералізації європейської інтеграції та гарантування прийняття рішень як можна більш відкрито і максимально наближено до громад. Одним з проявів такого контроверсійного сприйняття принципу, на якому реалізовувався процес розбудови ЄС, стало законодавство, що приймалось у формі директив (інструментів гармонізації), а не постанов (інструментів уніфікації). Директиви ЄЕС/ЄС призвані окреслювати цілі, залишаючи вибір заходів їх досягнення країнам-учасникам. Крім того, від 1997 року всі законодавчі ініціативи Комісії, Ради, Євроекського парламенту та інших інститутів повинні проходити експертизу і містити обґрунтування та висновок щодо їх відповідності принципу субсидіарності. Такий припис містить Протокол № 2 «Про застосування принципів субсидіарності і пропорційності» [9], прийнятий разом із підписанням Амстердамського договору 1997 року, який відтворив принцип субсидіарності і доповнив його принципом пропорційності. Варто відзначити, що протоколи за своєю юридичною силою є рівними установчим документам ЄС.

Директива Ради від 23 квітня 1990 року Про навмисне вивільнення в навколишнє середовище генетично модифікованих організмів (90/220/ЄЕС) стала фактично першим законодавчим актом, який було розроблено на засадах субсидіарності. Адже Єдиний Європейський Акт (ЄЄА) 1986 р. вперше наділив Європейське Співтовариство компетенцією регулювання питань захисту довкілля – Стаття 25 ЄЄА ввела в Договір про ЄЕС нову частину «Довкілля». Одночасно Статті 130g та 130t цієї частини де-факто, без використання самого терміну, запроваджували в цій сфері принцип субсидіарності: «Співтовариство зосереджує зусилля в сфері довкілля тією мірою, якою цілі, передбачені в пункті 1, можуть бути реалізовані на рівні Співтовариства ефективніше, ніж державами-членами самостійно», «Спільні заходи для захисту довкілля не перешкоджають кожній з держав-членів зберігати або вводити більш суворі захисні заходи, сумісні з даним Договором.» [10].

Як і кожен законодавчий акт, Директива (90/220/ЄЕС) в обґрунтовальній частині містила відсилання до установчих договорів та їх статей, що визначають завдання, які стоять перед європейською спільнотою на певних етапах її існування, та принципи, на яких будується її політика, а саме на Ст.100а нової (1987 р. редакції) Договору про ЄЕС.

Ця стаття фактично перераховувала випадки, в яких країни-учасники ЄЕС можуть відмовитись від запропонованих Радою заходів гармонізації і спиратись на національне законодавство, та вводила поняття захисного застереження, про що країни повинні повідомляти Комісію ЄС [11]. Одночасно, в статті наголошувалось, що такі дії держав-учасників не мають бути «засобом невиправданої дискримінації або прихованих обмежень у торгівлі між державами-членами». Комісія Європейського Співтовариства наділялась правом перевірки цих дій на відповідність таким критеріям [Там само].

Таким чином ще в преамбулі були чітко окреслені межі повноважень різних рівнів влади, з яких мала виходити Директива (90/220/ЄЕС), призвана гармонізувати законодавства країн-учасниць з регулювання ГМО. Що в повній мірі було відображено в її змісті.

Директива чітко визначила сфери застосування законодавства: при здійсненні навмисного вивільнення генетично модифікованих організмів у навколишнє середовище, що включало вивільнення в науково-дослідних цілях або з будь-якою метою, крім розміщення на ринку (частина В), та при введенні в обіг (під яким розумілось розміщення на ринку, постачання або передання третім особам) продуктів, що містять або складаються з генетично модифікованих організмів, призначених для наступного навмисного вивільнення в навколишнє середовище (частина С) [12].

Директива (90/220/ЄЕС) покладала на відповідальні компетентні органи країн-учасниць функції приймання повідомлень / заявок і надання дозволів на навмисне вивільнення ГМО та відповідальність за оцінку ризиків та безпеки для здоров'я та довкілля. Функція Європейської Комісії полягала у встановленні системи обміну інформацією між компетентними органами країн-учасниць. І лише у разі отримання обґрунтованої незгоди з боку будь-якої країни-учасниці з дозволом на вивільнення ГМО або на обіг продуктів ГМО Комісія наділялась правом діючи за спеціальною процедурою приймати рішення щодо видачі такого дозволу. Втім навіть за умов отримання дозволу, який надавав право використання певного продукту ГМО на всій території Співтовариства без додаткового сповіщення, ст.16 Директиви наділяла країни-учасниці правом тимчасового обмеження чи заборони

використання та / або продаж цього продукту на підставах ризику для здоров'я людини чи довкілля [Там само].

Таким чином встановлюючи єдиний алгоритм дій та вимоги для отримання дозволу для продуктів ГМО, Директива віддавала політику щодо ГМО на відкуп національним урядам. Політика ж більшості національних урядів, як відзначала Комісія в одній з своїх пам'яток-роз'яснень, керується не стільки науково-обґрунтованими запереченнями, скільки політичними мотивами, пов'язаними з соціально-економічними та етичними причинами [13].

Низка продовольчих криз в ЄС середини 1990-х рр., пов'язаних із проблемою отримання дозволів на імпорту та використання генетично модифікованих ріпаку, кукурудзи та сої, підтвердила домінування застережного підходу до регулювання сфери ГМО. Дозволи на заявки від Великобританії, Швейцарії та США, зрештою, видавались на рівні органів влади ЄС. Втім національне законодавство країн-учасниць мало суворо обмежувальний характер, іноді всупереч вимогам ЄС, що створило напругу між єдиним ринком і національними правилами та обумовило динаміку подальшої політики в сфері ГМО. У травні 1998 року Рада ЄС кваліфікованою більшістю прийняла пропозицію щодо обов'язкового маркування харчових продуктів. Варто зауважити, що правила щодо імпорту та продажу ГМО для споживання людиною та тваринами, вирощених за межами ЄС, передбачають надання свободи вибору фермерам і споживачам та одночасно встановлюють доволі низький рівень вмісту дозволених ГМО, який вимагає їх маркування >0,9 %. Зрештою, 24 червня 1999 року міністри навколишнього середовища ЄС заявили про свою підтримку мораторію на біотехнологічні продукти, який, серед іншого, обмежив би період дозволу на генетично модифікований продукт. На саміті в Ніцці в грудні 2000 року було прийнято рішення про створення Європейського агентства з безпеки харчових продуктів, що мало підвищити довіру населення до діяльності європейських інститутів [14].

Мораторій тривав фактично до 2003 року, до моменту остаточного вступу в дію нової Директиви 2001 р., яка мала на меті полегшити схвалення продуктів харчування з ГМО та експериментального посіву насіння з ГМО. Директива 2001/18/ЄС скасувала дію попередньої, що діяла з 1990 р. Втім, очевидно, що підхід до регулювання обігу ГМО

не було змінено, оскільки базовим її принципом залишався принцип субсидіарності. Преамбула Директиви 2001/18/ЄС має чітке відсилання до ст. 5 Договору про Європейський Союз 1992 р., яка містить розгорнуте визначення принципу субсидіарності [15].

Нова правова база ЄС, що крім Директиви 2001/18/ЄС складалась з Директиви 2004/35/ЄС, Регламентів (ЄС) № 178/2002, (ЄС) № 1829/2003, (ЄС) № 1830/2003, а також Рекомендації щодо співіснування, вводила нові вимоги до маркування та відстеження ГМО продуктів, рамки відповідальності за випадкову присутність, централізовану процедуру авторизації ГМО та рекомендації щодо співіснування. Таким чином сприяла вдосконаленню та гармонізації системи оцінки ризиків та управління ризиками на рівні ЄС. Одночасно, Директива 2001/18/ЄС підтвердила та деталізувала захисне положення, яке надавало право державам-учасникам тимчасово обмежити або заборонити використання та/або продаж конкретного ГМО в разі, якщо нові висновки вказують на потенційну екологічну небезпеку чи з'являються ризики для здоров'я організму [Там само].

Країни-члени активно використовували інструмент «захисного застереження». Так, зокрема, у 2011 р. діяли 22 активні заборони в 6 державах: Австрії, Франції, Німеччині, Люксембурзі, Греції та Угорщині. Однак перевірка визнала їх науково необґрунтованими. Європейська Комісія, зрештою, відхилила ці заявки. До захисних застережень вдавались також Великобританія, Польща і Болгарія [16]. Проблеми із узгодженням політики в сфері ГМО поставили питання про ефективність законодавства ЄС, що мало наслідком роботу Європейської комісії над оцінкою законодавства в 2009-2011 рр. [17].

Важливим кроком вперед на шляху розвитку законодавства в сфері ГМО стало прийняття Директиви (ЄС) 2015/412 Європейського Парламенту та Ради від 11 березня 2015 року про внесення змін до Директиви 2001/18/ЄС щодо можливості для держав-членів обмежувати або забороняти вирощування генетично модифікованих організмів (ГМО) на їхній території. Попри її очевидну спрямованість на закріплення повноважень національних урядів в регулюванні ГМО, Директива (ЄС) 2015/412 чітко окреслила як самостійний напрямок регуляторної політики сферу вирощування/культивування ГМ-рослин. Крім того, в Директиві більш наполегливо наголошувалось на цілях збереження та вдосконалення

спільного ринку. Разом із повторенням положень попередніх директив щодо відсутності у країн-учасниць права «забороняти, обмежувати або перешкоджати .. вільному обігу на своїй території» ГМО після того, як воно буде дозволене у відповідності до законодавчої бази ЄС, в Директиві підкреслювалось, що «питання, пов'язані з розміщенням на ринку та імпортом ГМО, повинні залишатися врегульованими на рівні Союзу для збереження внутрішнього ринку» [18]. Таким чином, засідчувалась непорушність завдання налагодження функціонування спільного ринку, як наріжної сфери європейської інтеграції. Варто також додати, що Директива містить заклик до регулярного оновлення правил оцінку ризику «з урахуванням постійного розвитку наукових знань і процедур аналізу» щодо ГМО.

Останні чотири роки в ЄС лунають заклики до реформування законодавчої бази щодо ГМО в ЄС. Одним з аргументів стало те, що закон ЄС про ГМО очевидно є занадто схильним до запобіжних заходів ціною зупинки інновацій. Існує також занепокоєння, що ЄС може відмовитися від потенційних переваг новітніх технологій [19]. Вагоме місце у вдосконаленні законодавства у сфері ГМО європейські інститути відводять також і питанню вивчення соціально-економічного ефекту від використання ГМО. Наразі триває активна дискусія з цих питань.

Висновок: Спільна політика Європейського Союзу є результатом узгодження складного переплетіння інтересів його учасників. Одним із дієвих інструментів, що дозволяють досягати такого узгодження, є базовий принцип, який закладений в основу Договору про функціонування ЄС – принцип субсидіарності. Сфера ГМО виявилась однією з найбільш складних і чутливих сфер формування єдиної політики ЄС. Очевидно, що дотримання принципу субсидіарності стало одним із ключових чинників характеру політики ЄС щодо ГМО, визначивши її характер як жорсткої регуляції. На сьогоднішній день сфера вирощування ГМО-рослин повністю належить до компетенції національних урядів, в той час як сфера обігу продуктів ГМО – має більш універсальний характер. Втім завдання формування, поглиблення та укріплення спільного ринку зумовлюють необхідність для законодавців витримувати баланс між принципом субсидіарності і єдністю внутрішнього простору ЄС. Не допустити фрагментації внутрішнього ринку ЄС. Наразі до цієї проблеми долучилась проблема не допустити втрати інноваційного

потенціалу Євросоюзу. Принагідно варто зауважити, що чітке розділення таких сфер регулювання як присутність на споживчому ринку продуктів з ГМО та вирощування/культивування ГМ-рослин, що застосоване в законодавстві ЄС, є оптимальним підходом в регуляторній діяльності і має враховуватись при формуванні законодавчої бази України.

Література:

1. Договор об учреждении Европейского экономического сообщества // https://ips.ligazakon.net/document/view/mu57010d?an=273&ed=1957_03_25
2. Сиджански Д. Федералистское будущее Европы. От Европейского Сообщества до Европейского Союза. – М., – 1998.
3. Генетично модифікований організм (ГМО) означає організми, за винятком людей, у яких генетичний матеріал був змінений таким чином, який не відбувається природним шляхом спарювання та/або природним шляхом рекомбінації. – DIRECTIVE 2001/18/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC. Тут і далі тексти законів на офіційному сайті ЄС <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>
4. Науковець Ярослав Блюм: ГМ-культури можуть принести Україні до півмільярда доларів на рік// Режим доступу: <https://aggeek.net/ru-blog/naukovets-yaroslav-blyum-gm-kulturi-mozhut-prinesti-ukraini-do-pivmilyarda-dolariv-na-rik>
5. Законопроект № 5839 «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів і генетично модифікованої продукції для забезпечення продовольчої безпеки» // Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/II05830I?an=3>
6. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз. Історія і засади функціонування. – К., 2012.
7. Diahanna Lynch, David Vogel The Regulation of GMOs in Europe and the United States: A Case-Study of Contemporary European Regulatory Politics // Council on Foreign Relations Press. April 5, 2001 // Режим доступу: <http://surl.li/fhynj>
8. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union.

9. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union – PROTOCOLS – Protocol (No 2) on the application of the principles of subsidiarity and proportionality// Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12008E%2FPRO%2F02>
10. Єдиний європейський акт // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text
11. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union.
12. Council Directive 90/220/EEC of 23 April 1990 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms.
13. Questions and answers on the evaluation of the European Union's GMO legislation // Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_11_742
14. Diahanna Lynch, David Vogel The Regulation of GMOs in Europe and the United States: A Case-Study of Contemporary European Regulatory Politics // Council on Foreign Relations Press. April 5, 2001// Режим доступу: <http://surl.li/fhynj>
15. Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC.
16. Sabalza M, Miralpeix B, Twyman RM, Capell T, Christou P (April 2011). "EU legitimizes GM crop exclusion zones". Nature Biotechnology. 29 (4): 315-317 // Режим доступу: <https://www.nature.com/articles/nbt.1840>
17. Questions and answers on the evaluation of the European Union's GMO legislation.
18. Directive (EU) 2015/412 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2015 amending Directive 2001/18/EC as regards the possibility for the Member States to restrict or prohibit the cultivation of genetically modified organisms (GMOs) in their territory.
19. Options to Reform the European Union Legislation on GMOs: Scope and Definitions// Trends in biotechnology Volume 38, Issue 3, P231-234, March 2020 <https://cutt.ly/z8KzVyU>

ЗЛОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКОГО АПАРАТУ ТА КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИХ ОРГАНІВ УРСР ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР.

Іванов Станіслав Юрійович

кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків

ORCID: 0000-0003-0166-9016

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3533

Одним з найтяжчих та найтрагічніших злочинів радянської партверхівки та карально-репресивних органів на території України був штучно створений геноцид українського населення 1932-1933 рр. відомий як Голодомор. Наразі кожного листопада в Україні та багатьох країнах світу згадують жертв цих жахливих, антигуманних подій. Беззаперечним на сьогодні є факт того, що Голодомор 1932-1933 рр. був створений штучно безвідповідальними та водночас злочинними діями радянської партійної номенклатури, що призвело до катастрофічних наслідків. Зокрема, про це свідчить аналіз окремих нормативно-правових постанов, які були прийняті керівництвом комуністичної партії радянського союзу упродовж 1932-1933 рр.

На початку 1930-х рр. в Україні відбувається понад 4 тис. виступів невдоволеного радянським режимом населення, в цих умовах комуністична верхівка починає усвідомлювати усю хисткість свого становища та ризики національного антирадянського повстання. З метою придушення подальшого наростання супротиву населення радянське керівництво восени 1932 р. починає ініціювати масовий штучний голодомор проти українського селянства [1]. Однак українські селяни почали голодувати ще у 1931 р., про що зазначав сам Сталін говорячи: «Низка врожайних районів опинилася в стані розорення й голоду». Саме такими були наслідки політики колективізації та завищених планів хлібозаготівлі на селі [2].

В умовах постійного терору і застосування репресій, селяни втрачали віру у справедливу радянську владу, доведені голодом до відчаю вони ще були у змозі об'єднуватися та разом протидіяти в боротьбі

за вироблений власними руками хліб. Виступи селян ДПУ називало «волинками», а коли учасниками були жінки то «жіночими бунтами». Дані випадки під час голодомору були достатньо рідкісними але вони мали місце. Восени 1932 р. такий бунт відбувся у селі Хмелів Роменського району. Розгнівані жінки ледве не вбили одного з «активістів», котрий погрожував їм зброєю і почали розбирати хліб з комори. «Люди були голодні, а ще мали силу, кидалися, як звірі, на що попало», – згадує свідок подій. На придушення бунту з району прибув загін кінної міліції. Найактивніші учасниці були заарештовані та засуджені [3, с. 64-65].

Невдоволений таким станом подій в Україні радянський диктатор Й. Сталін надсилав С. Косіору повідомлення у якому запитував: «Схоже на те, що в деяких пунктах УСРР радянська влада перестала існувати? Невже це вірно?... Де органи ДПУ, що вони роблять?» [4]. Таким чином, партійне керівництво України мусило терміново застосовувати найсуворіші заходи, знищуючи протести голодуючих, які спалахували упродовж 1933 р.

У листопаді 1932 р. ЦК КП(б)У видав постанову «Про здійснення заходів щодо посилення хлібозаготівель». Згідно до неї, ті господарства, що не виконують плани хлібозаготівлі, мають сплачувати значні натуральні штрафи, або ризикують бути виселеними за межі власних районів чи областей. Зокрема, стосовно одноосібних селянських господарств, які не виконували встановленого плану встановлювався натуральний штраф по м'ясозаготівлям у розмірі 15-місячної норми і річної норми картоплі. При цьому ще потрібно було здавати хліб [5, с. 152]. Згідно постанови РНК УСРР від 24 листопада 1932 р. облвиконкоми, у разі невиконання одноосібним сектором встановлених планів, надавалося право вдвічі збільшувати розміри штрафів.

5 грудня 1932 р. С. Балицький видає «Оперативний наказ ДПУ УРСР № 1», відповідно до якого головним завданням для своїх підлеглих він вбачав нанесення рішучого удару по всім повстанським та контрреволюційним елементам, які зривають основні заходи радянської влади на селі [6, с. 189]. Тільки у листопаді 1932 – січні 1933 р. ДПУ УСРР здійснило ліквідацію 1208 «контрреволюційних» колгоспних груп, але це істотно не покращило ситуації з хлібозаготівлями.

Одним з нормативно-правових актів, які свідчать про штучний характер Голодомору, є постанова Раднаркому УСРР і ЦК КП б)У «Про занесення на «чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі» від 6 грудня 1932 р. Вона передбачала:

1. Негайне припинення довозу товарів, цілковите припинення кооперативної і державної торгівлі на місці і виведення з відповідних кооперативних і державних крамниць усіх наявних товарів.

2. Цілковиту заборону колгоспної торгівлі як для колгоспників, так і одноосібників.

3. Припинення всілякого кредитування, паралельно з проведенням дотермінового стягнення кредитів або інших фінансових зобов'язань.

4. Перевірку та очищення кооперативів і державного апарату від всіляких чужих і ворожих елементів.

5. Перевірку та очищення колгоспів цих сіл, шляхом вилучення контрреволюційних елементів та організаторів зриву хлібозаготівель [7].

Наприкінці 1932 р. вже близько 400 сіл потрапило на «чорні дошки». Для контролю за селами, які потрапили на «чорні дошки» радянська влада направляла туди каральні загони. Вони їх оточували і вивозили звідти всі продовольчі продукти, а тих, хто чинив опір владі – заарештовували. Зазвичай на «чорні дошки» потрапляли села, які мали велике недовиконання планів заготівель. Фактично цим селам загрожувало повне вимирання. Серед доведених до відчаю людей навіть траплялися випадки канібалізму. Так, лише упродовж весни 1933 р. лише у 16 районах Київської області було встановлено 123 випадки людоїдства і трупоїдства [8]. Нажаль трагічна повсякденність голодомору привчила селян до вживання людського м'яса, нерідко траплялися випадки коли батьки з метою виживання їли власних дітей.

Отже, Голодомор 1932-1933 рр. був цілковито ініційований антигуманними, злочинними державними діями радянської партійної верхівки проти населення України. Остаточна кількість жертв цього злочину так і не встановлена і за різними даними коливається від трьох до десяти млн. осіб.

Література:

1. Корисні посилання щодо теми голодомору. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/korisni-posilannya-shodo-temi-golodomoru>
2. Людоєдство во время голодомора. URL: <https://nv.ua/ukraine/events/lyudoedstvo-vo-vremya-golodomora-istoricheskie-fakty-novosti-ukrainy-50055304.html>
3. Голод 1933 року в Україні: Свідчення про винищення Москвою українського селянства. Дніпропетровськ; Мюнхен. 1933. с. 64-65.
4. Чорні жнива: Голод 1932-1933 років у Валківському та Коломацькому районах Харківщини (Документи, спогади, списки померлих). Київ; Харків; Нью-Йорк; Філадельфія. 1997. док. 25.
5. Веселова О. Міжнародна науково-теоретична конференція «Голод – геноцид 1933 р. в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків». м. Київ, 1998 р. Український історичний журнал. 2000. № 1. С. 151-153.
6. Шаповал Ю., Золотарьов В. Всеволод Балицький. Особа, час, оточення. К.: Стилос, 2002. 468 с.
7. Постанова Раднаркому УСРР і ЦК КП(б)У «Про занесення на «чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі». URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/1075/17/>
8. Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник матеріалів і документів. Відп. ред.: Кульчицький С. Київ: Наукова думка, 1992. 736 с.

КОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В АВСТРІЙСЬКІЙ МОНАРХІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТ.: КОДИФІКАЦІЙНІ РОБОТИ, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ

Савуляк Роман Васильович

*кандидат юридичних наук, докторант кафедри історії держави,
права та політико-правових учень, Львівський національний
університет імені Івана Франка, суддя судової палати
з розгляду цивільних справ, Львівський апеляційний суд
ORCID: 0000-0001-7680-0766*

*Науковий керівник: Наук. консультант – Бойко Ігор Йосипович
доктор юридичних наук, професор, Львівський національний
університет імені Івана Франка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3527

Внаслідок першого поділу Речі Посполитої між Австрією, Пруссією та Росією у 1772 р. до складу Австрійської монархії була приєднана Галичина, а за Кючук-Кайнарджійським мирним договором 1774 р., укладеним між Росією і Туреччиною, до неї відійшла і Буковина. Відтак, на територію західноукраїнських земель поступово поширювалась чинність австрійського права, проте багатонаціональний характер Австрійської монархії став однією з причин того, що у її правовій системі тривалий час не було єдності [1]. Тому одним із основних завдань австрійського уряду було вжиття заходів щодо уніфікації права, що, своєю чергою, посприяло б централізації управління підвладними територіями [2, с. 46; 3, с. 294]. А крім того, необхідність у проведенні кодифікації права була зумовлена розвитком буржуазних капіталістичних відносин, який вимагав перегляду та якісного оновлення старого законодавства. Загалом епосі освіченого абсолютизму як здійснюваної у XVIII ст. у низці європейських держав політики, ґрунтованої на ліквідації чи перетворенні «згори», самими монархами найбільш застарілих феодальних порядків, була характерна широка хвиля кодифікації законодавства [4, с. 270]. Ця кодифікаційна хвиля відзначалася новими важливими правовими принципами й ідеями, осмисленням правових матерій з нових, формально та з т. з. юридичної техніки, позицій. Із технічного методу впорядкування

і оновлення норм права кодифікація стала важливим знаряддям встановлення істинних і справедливих засад суспільного і державного порядку [5, с. 61-62]. Адже особливістю освіченого абсолютизму була заява про те, що освічений монарх може слугувати прикладом добродійності, високої моральності, готовності принести себе в жертву в ім'я спільної мети, благополуччя усіх людей [6]. І правління австрійських імператорів Марії-Терезії та Йосипа II, у т. ч. їхня правнича діяльність, багато у чому були відображенням цих засад.

Слід зазначити, що до XVIII ст. правова система Австрійської монархії базувалася на римському праві і до здійснення кодифікаційних робіт становила комплекс правових актів, які видавалися залежно від особливостей застосування звичаєвого права конкретного регіону [7, с. 11]. Процес зведення звичаїв і традицій окремих австрійських провінцій у крайові права, що розпочався ще у XIII ст., заклав основу для систематизації правових норм в окремі збірники, які у другій половині XVI ст. були вже в усіх провінціях [8, с. 278]. Притому певний час паралельно існували державні (урядові) законодавчі збірники, які були малодоступними, та приватні, які не викликали цілковитої довіри [9, с. 53]. А тому за правління імператора Леопольда I за редакцією Франца Антона фон Карієнта у 1704 р. був укладений і виданий систематизований у формі інкорпорації збірник норм австрійського права «Codex Austriacus Leopoldinus» («Codicis Austriaci ordine alphab. Ordinate pars I») [9, с. 54], який містив цісарські мандати, декрети, резолюції та інші нормативні акти, що були прийняті або затверджені ще з часів правління Фердинанда I (1-а пол. XVI ст. – Примітка Р. С.) [4, с. 277; 10, с. 18]. Загалом же упродовж 1704-1771 рр. було видано чотири загальноавстрійські збірники законів і розпоряджень, які містили прийняті у різні роки акти цивільно- і кримінально-правового характеру. Однак внаслідок суперечностей між ними з часом виявилася невідповідність цих актів інтересам розвитку держави, що стало, як вказувалося вище, однією з причин кодифікації, посеред іншого, цивільного права в Австрійській монархії [11].

Зауважимо, що в епоху освіченого абсолютизму юристи при імператорському дворі почали користуватися більшою довірою і потрохи витісняли релігійних діячів, які в юридичних, зокрема цивільно-правових, питаннях мало чим могли зарадити. Радники-правники приділяли

велику увагу тим інструментам політики, які були покликані сприяти тіснішій інтеграції земель монархії, у т. ч. шляхом уніфікації права. Так, вже при Леопольді I одним із ключових радників імператора був авторитетний юрист Крістоф Ігнац фон Абеле [9, с. 54-55]. Надалі саме провідним фахівцям-правознавцям належала засаднича роль у здійсненні кодифікаційних робіт в Австрійській монархії.

Кодифікувати регіональне законодавство австрійських провінцій намагався наступний імператор Йосиф I (1705-1711 рр.), на правових поглядах котрого відобразилися ідеї його вчителя, юриста Йоганна Георга фон Буйоля [9, с. 55]. Йосиф I у 1709 р. створив дві комісії, у Празі та Брно, з метою виробити спільні правові засади для Чехії, Богемії та Сілезії [12, с. 52]. Суттєвий вплив на зміст пропозицій комісій мали принципи природного права, ідеї якого поширювалися у той час Європою [13, s. 15]. Однак на заваді всезагальній кодифікації в Австрійській монархії стояли інтереси дворянства, представники якого прагнули зберегти вплив на місцеве управління та надалі отримувати користь від різноманітних привілеїв [14, s. 9].

Щойно з середини XVIII ст. під впливом ідей освіченого абсолютизму австрійська влада врешті розпочала модернізацію і кодифікацію законодавства, ініціювавши роботу над новими кодексами. А водночас ці правотворчі процеси були зумовлені проведенням імператрицею Марією-Терезією корінної реформи врядування Австрійською монархією, метою якої було об'єднання усіх спадкоємних володінь у державу сучасного типу, чому доволі перешкоджали несхожість і заплутаність права різних частин монархії [15, с. 251]. Відтак, у 1753 р. на вимогу Марії-Терезії була створена кодифікаційна комісія із завданням скасувати партикуляризм у праві та створити єдині кодекси: цивільний, цивільно-процесуальний та кримінальний, що мав містити норми матеріального і процесуального права. З огляду на вказане доцільно відзначити, що тогочасна австрійська система права поділялась на галузі, а тому цивільний, кримінальний і процесуальний кодекси розроблялися окремо, що свідчило про вищий, як для того часу, рівень розвитку правового регулювання і юридичної техніки, порівняно з іншими державами [2, с. 46]. Зауважимо, що у другій половині XVIII ст., з 1753 до 1797 рр., австрійський уряд створив чотири кодифікаційні комісії (які називалися також придворними) для розробки проекту нового Цивільного

кодексу, а саме: 1. Компіляційну комісію (Kompilations kommission); 2. Ревізійну комісію як інстанцію з перевірки (Revisions kommission); 3. Законотворчу комісію (Gesetzgebungs kommission), утворену після ліквідації Компіляційної комісії [16, с. 208]; 4. Судову комісію у законодавчих питаннях (Hofkommission in Gesetzgebungssachen) [17, с. 51].

3 травня 1753 р. Марія-Терезія призначила Компіляційну комісію з провідних юристів Нижньої і Верхньої Австрії, Сілезії, Богемії, Моравії та Штирії на чолі з професором з Праги Йозефом фон Аццоні із завданням виробити точне і єдине для всієї Австрії цивільне право [18, с. 1]. При цьому комісія не повинна була вигадувати нове приватне право на базі природного права, а мала скомпілювати вже існуюче у провінціях право і заповнити прогалини «відповідно до здорового глузду» [19, с. 13]. Отож, комісія уніфікувала наявне законодавство, враховуючи елементи звичаєвого, римського і природного права [20, с. 182]. Відтак, роботу над укладенням компілятивного кодексу під назвою «Codex Theresianus» («Терезіанський кодекс», названий так за ім'ям імператриці Марії-Терезії [2, с. 47]) було завершено у 1766 р. Він складався з 3 частин: особисте, майнове та облігаційне (боргове) право, які містили 8358 параграфів [21, с. 22; 22] та охоплювали аж 8 фоліантів. Проте Терезіанський кодекс (не плутати із затвердженим у 1768 р. Кримінальним кодексом, котрий ще називають Терезіана, або теж Терезіанський кодекс. – Примітка Р. С.) не отримав схвалення і затвердження ні з боку Державної ради, ні самої імператриці [22, с. 8-13; 4, с. 277; 10, с. 18]. Зокрема, канцлер А. В. Кауніц вважав його недосконалим, оскільки він не надається до практичного застосування в юриспруденції [23, р. 182] внаслідок низки недоліків: величезної громіздкості (8 томів і понад 8000 статей), притаманного йому багато в чому характеру радше підручника, а не нормативного акта [24, с. III; 15, с. 251], важкості сприйняття, архаїчності деяких положень; а також безпосередньої прив'язки до римського права, зокрема пандектного, через що, аби мати змогу користуватися ним необхідно було досконало знати норми римського права, а таких фахівців на той час серед суддів було обмаль [25, с. 43]. Відтак, Кауніц запропонував спростити деякі положення Кодексу і чіткіше класифікувати правові поняття, що згодом й виконала нова кодифікаційна комісія на чолі з Йоганном Бернгардом Гортеном [23, р. 182].

Отож, імператриця Марія-Терезія погодилася з означеною критикою і у 1772 р. видала патент про перероблення проекту Терезіанського кодексу з урахуванням таких юридично-технічних настанов: закон не варто плутати з підручником; усе, що чуже мові законодавця, а виголошується з університетської кафедри (терміни, поняття, класифікації та ін.), слід вилучити з проекту Кодексу; виклад цивільно-правових норм необхідно зробити максимально лаконічним і змістовним, але без шкоди для його зрозумілості; усі особливі випадки (тобто казуси. – Примітка Р. С.) виключити або зробити можливим їхнє регулювання за допомогою загальних принципів; слід уникати будь-яких двозначностей і нечіткості. Притому, щодо зрозумілості необхідно дотримуватися міри і не використовувати її як привід для непотрібних повторів і зайвих пояснень у тому разі, коли розумна людина і без них зможе в усьому розібратись. Окрім того, закони не варто надто прив'язувати до римського права, натомість їхньою основою завжди мають бути принципи природної справедливості [26, с. 403; 27, с. 243; 28, с. 55-56]. З огляду на останню вимогу варто підкреслити, що у розділі I частини I укладеного згодом Кодексу було закріплено: «чим би не було добро і справедливість, право є те, що містить та породжує добро і справедливість, а також надає загальне благо» [25, с. 44].

Тож вже у тому ж 1772 р. була створена нова кодифікаційна комісія для переробки незатвердженого проекту Терезіанського кодексу. Щоправда, вказаний вище широкий перелік вимог до нового Кодексу спричинив довготривалі строки роботи комісії, котра продовжилася вже за часів правління сина Марії-Терезії імператора Йосифа II. Більше того, він вніс свої зауваження [29, с. 208] і вимагав, на відміну від своєї матері, розширити Кодекс, доповнивши його новими розділами, котрі чіткіше б регламентували усі сфери цивільно-правових відносин [30, с. 403], а саме розділами про права подружжя, відносини між батьками та дітьми, про право опіки [25, с. 44]. Відтак, у січні 1783 р. був виданий патент про шлюб, який регулював сімейні правовідносини, а в 1786 р. – патент про порядок спадкування за законом. І, врешті, декретом від 1 листопада 1786 р. було затверджено і оприлюднено першу частину (особисте право) нового Цивільного кодексу, скорочену з 1 500 параграфів Терезіанського кодексу до 300 [4, с. 278; 10, с. 18]. Кодекс отримав назву «Йозефінський кодекс законів», або «Йозефінська книга законів» («Josefinisches

Gesetzbuch», або «Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch») [31, с. 4], оскільки його затвердив Йосиф II. Він передбачав права осіб у п'яти розділах: 1) про закони; 2) про права підданих загалом; 3) про права подружжя; 4) про права батьків і дітей; 5) про права сиріт та інших осіб, не здатних управляти своїми справами [18, с. II].

У 1787 р. було затверджено другу і третю частини Терезіанського кодексу. І вже з 1 січня 1787 р. Йозефінський кодекс (його ще називають Йозефіана. – Примітка Р. С.) був уведений в дію у німецьких спадкових землях Австрійської монархії (де діяв до 31 грудня 1811 р. [31, с. 4]) а з 1 травня 1787 р. і в Галичині [2, с. 47].

Поза тим, з прийняттям Йозефінського кодексу кодифікаційні роботи в Австрійській монархії не завершилися і тривали за правління наступника Йосифа II імператора Леопольда II, який розпустив Законодавчу комісію та утворив 2 квітня 1790 р. нову придворну Судову комісію у законодавчих питаннях на чолі з професором природного права Карлом Антоном Мартіні, якій доручив здійснити розробку нових кодифікаційних актів з цивільного і кримінального права [17, с. 51].

Варто відзначити, що, перебуваючи під впливом філософських ідей Ш.-Л. Монтеск'є, імператор Леопольд II (1790-1792) був прихильником правової держави [9, с. 64]. Подібно, як і його брат Йосиф II, він вважав, що «суверен, навіть якщо він став таким за правом успадкування, є лише делегатом народу, над яким він поставлений і зобов'язаний всю працю, турботу і безсонні ночі посвячувати народові» [32, с. 344-345].

7 травня 1790 р. та 22 лютого 1791 р. Леопольд II видав патенти, згідно з якими комісія була зобов'язана переглянути та доопрацювати Йозефінський кодекс 1787 р., а саме переробити положення розділів про дію законів у часі («Про застосування законів щодо дій, які відбулися»), про обов'язки суддів («Керування судьями виключно законом при винесенні рішень»), а також про права дітей («Про позашлюбних дітей»). Результати кодифікаційних робіт комісії підлягали схваленню імператорськими установами та представництвами коронних країв. З цією метою 15 вересня 1790 р. імператор прийняв рішення про утворення при судах другої інстанції спеціальних комісій за участю представників кожного краю імперії. Крім того, для обговорення проекту нового Кодексу були залучені також професори юридичних факультетів

країв; так, з юридичного факультету Львівського університету було запрошено для подання висновку професора Б. Борзагу [16, с. 208].

Першу частину Кодексу було завершено придворною комісією в 1794 р., другу – у 1795 р., третю – у 1796 р. [25, с. 44]. Відтак, у 1796 р. новий проект Цивільного кодексу, що значною мірою відходив від положень римської правової концепції, відображеної у Терезіанському і Йозефінському кодексах, а спирався, натомість, на вчення раціоналізму [15, с. 252], було передано на перевірку та подано імператору на розгляд. Цей проект був запроваджений як Цивільний кодекс для Галичини (науковці часто використовують назву Галицький цивільний кодекс. – Примітка Р. С.) цісарським патентом від 13 лютого 1797 р. у Західній Галичині, а придворним декретом від 8 вересня 1797 р. у Східній Галичині [10, с. 18], що засвідчує, що австрійський уряд вирішив спершу випробувати його у Галицькому коронному краї перед поширенням його дії на усю територію Австрійської монархії.

Цивільний кодекс для Галичини 1797 р. складався з трьох частин, поділених на розділи (частина I включала 6 розділів (глав), а частини II і III – по 19 розділів), які містили параграфи (усього 1613 параграфів: 299 – у частині I, 676 – у частині II, 638 – у частині III) [33, с. 759-884]. Привертає увагу, що норми Кодексу були сформульовані законотворцями на досить високому тогочасному рівні; у стилі викладу і переконливості було враховано кращі класичні напрацювання в означеній сфері [34, с. 64]. Використання при його розробці позитивного досвіду функціонування попереднього цивільного законодавства та значні зусилля кодифікаційних комісій, котрі здійснили величезні напрацювання за майже півстоліття своєї діяльності (починаючи з 1753 р. – Примітка Р. С.), сприяли укладенню змістовно та систематично завершеного правового акта [35, с. 1311], ґрунтованого на поєднанні римського та природного права. Щоправда, слід зауважити, що Кодекс містив чималу кількість пунктуаційних й орфографічних помилок [17, с. 51] та навіть історичних екскурсів і філософських відступів, що не властиве нормативно-правовим актам.

Оскільки з прийняттям Цивільного кодексу для Галичини 1797 р. було створено передумови для подальшого реформування австрійського цивільного законодавства з врахуванням досвіду правозастосування названого Кодексу, то кодифікаційні роботи в Австрійській монархії

продовжилися [17, с. 52]. І після низки доопрацювань врешті було укладено Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 р., яке було уведене в дію 1 січня 1812 р. для всієї Австрійської держави, у т. ч. для Галичини (а 1 лютого 1816 р. і для Буковини) [2, с. 48], замінивши діючі в Австрійській монархії Йозефінський кодекс 1787 р. та в Галицькому коронному краї Цивільний кодекс для Галичини 1797 р.

Література:

1. Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Історія держави і права України. Львів : Світ, 1996.
2. Кульчицький В., Левицька І. Джерела, структура, основні положення Австрійського цивільного кодексу 1811 р. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2009. Вип. 48. С. 46-51. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/LVIV/visnyk_48.pdf.
3. Krętosz Józef. Geneza józefińskiej polityki kościelnej cesarza Józefa II w monarchii Habsburskiej (1780-1790). *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*. 2001. № 34. S. 292-303. URL: https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/11763/1/Kretosz_Geneza_jozefinskiej_polityki_koscielnej_cesarza_Jozefa_II.pdf.
4. Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774-1918 рр.). Чернівці : Рута, 2004. 384 с.
5. Омельченко О. А. Правовые принципы просвещенного абсолютизма (о некоторых проблемах развития права в германских государствах и России во второй половине XVIII в.). *Вопросы истории государства и права Германии и Швейцарии. Сб. науч. трудов*. Москва : ВЮЗИ, 1985.
6. Освічений абсолютизм / В. І. Тимошенко. *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] / ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н-П. 720 с. URL: https://leksika.com.ua/10530524/legal/osvicheniy_absolyutizm.
7. Till E. Wykład prawa rzeczowego austriackiego. Lwów : Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1888. 302 s.
8. Луцький М. І. Право і система законодавства Західно-Української Народної Республіки : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Відкритий міжнародний університет розвитку

людини «Україна». Київ, 2016. 418 с. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Specializovani_vcheni_radi/Lutskiy_M/Lutskiy_M_dis.pdf.

9. Ковальчук І. В. Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичини в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850-1918 pp.) : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософії : спец. 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право») / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 260 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kovalchuk_Ivan_Vasylovych/Pravovi_osnovy_orhanizatsii_i_diialnosti_kraiovykh_sudiv_u_Halychyni_v_skladi_Avstrii_ta_Avstro-Uhor.pdf?PHPSESSID=vd1t52id7jgm0gsunlsla3url4.

10. Никифорак М. В. З історії кодифікації австрійського цивільного та цивільно-процесуального права. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 82: Правознавство*. Чернівці: ЧДУ, 2000. 104 с. С. 18-21. URL: http://library.chnu.edu.ua/res//library/elib/visnyk_chnu/visnyk_chnu_2000_0082.pdf.

11. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навчальний посібник. Київ : Атіка, 2011. 944 с.

12. Пиртко М. С. Вплив політики абсолютизму на становлення законодавства в Австрійській монархії у XVIII ст. *Часопис Київського університету права*. 2018. Вип. 1. С. 51-57. URL: http://kul.kiev.ua/doc/CHAS18_1.pdf.

13. Till E. Wykład nauk ogólnych prawa prywatnego austriackiego. Lwów : Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1892. 504 s.

14. Godlewski W. Austriackie prawo procesowe cywilne. Podręcznik systematyczny dla nauki i praktyki. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1900. 516 s.

15. Харитонов Є. О. Прийняття нового Цивільного кодексу України і досвід кодифікації цивільного законодавства Австрії. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Том 1. Одеса : Юридична література, 2002. 328 с. С. 250-257. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19010/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%ba.%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%96%20%d0%9e%d0%b4%d0%b5%d1%81.%20%d0%bd%d0%b0%d1%86.%20%d1%8e%d1%80%d0%b8%d0%b4.%20%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d0%b4.%20%d0%a2.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

16. Brauner W. Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie von 1811. Gutenberg-Jahrbuch, 1987. 375 s.
17. Панич Н. Цивільний кодекс Австрії 1812 р. та його застосування на території Галичини. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2008. Вип. 47. С. 51-53. URL: https://otherreferats.allbest.ru/history/00925980_0.html.
18. Общее гражданское уложение Австрийской империи / Пер. Г. Вербловского. с.-петербург : Типография правит. сената, 1884.
19. Floßman U. Österreichische Privatrechtsgeschichte. Wien; Neu-York : Springer-Verlag, 1983.
20. Думич Х. М. Соціально-політичні і правові передумови кодифікації австрійського цивільно-процесуального законодавства у XIX ст. *Часопис цивілістики: наук.-практ. журнал*. 2016. Вип. 20. С. 180-187. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8709/39.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
21. Płaza Stanisław. Historia prawa w Polsce. Zarys wykładu. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 1993. 208 s.
22. Codex Theresianus / Herausgegeben und mit Anmerkungen versehen von Dr. U. Harrakowsky. Wien : Druck und Verlag von Carl Gerolds Sohn, 1883. URL: <https://ia902701.us.archive.org/0/items/dercodextheresi02martgoog/dercodextheresi02martgoog.pdf>.
23. Szabo F. Kaunitz and Enlightened Absolutism 1753-1780. New York : Cambridge University Press, 1994. 380 p.
24. Предисловие / С. С. Маслов. *Всеобщий гражданский кодекс Австрии = Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* / пер. с нем. С. С. Маслов. москва : Инфотропик, 2011. 272 с. С. III-V. URL: <https://jurkniga.ua/contents/vseobshchiy-grazhdanskiy-kodeks-avstrii.pdf>.
25. Стефанчук Р., Блажівська О. Історичні аспекти створення Галицького цивільного кодексу 1797 року. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 42-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2014_4_9.

26. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт: пошук парадигми : монографія. Одеса : Фенікс, 2014. 798 с.
27. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. Том 1. Основы. москва : Международные отношения, 1998.
28. Марченко М. Н. Вторичные источники романо-германского права: прецедент, доктрина. *Вестник Московского ун-та. Серия 11. Право.* 2000. № 4. С. 52-63.
29. Jaworski I. *Zarys Powszechniej historii ustrojów państwowych i prawa.* Wrocław : Nakładem sekcji wydawniczej koła prawników Wrocławskiego Uniwersytetu, 1947. 223 s.
30. Цьольнер Е. Історія Австрії / пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назаркевич, А. Онишко, Н. Іваничук. Львів : Літопис, 2001. 712 с.
31. Огоновський О. Систем австрійського права приватного. Т. 1. Науки загальні і право річеве. Львів : З друкарні НТШ, 1897. 337 с.
32. Шиндлинг А., Циглер В. Кайзеры (Священная Римская империя, Австрия, Германия) / пер. с нем. Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. 700 с.
33. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях. Т. 1 / уклад. Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін. ; за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. Київ : Правова єдність, 2009. 1157 с.
34. Ткач А. П. Кодифікація дореволюційного права України. Київ, 1968.
35. Neschwarz Ch. *Westgalizisches Gesetzbuch. Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. Band V.* Berlin : Erich Schmid Verlag, 1998. 2086 s.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Olena Mykolaivna Yurkevych LOGICAL EXPERTISE
IN THE LEGISLATIVE PROCESS.....3

Горбань Олена Вікторівна АКТУАЛІЗАЦІЯ МЕТОДУ
СОЦІОПСИХОЛІНГВІСТИКИ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ
ПІДГОТОВЦІ ЮРИСТІВ.....6

Омарова Айсел Азад кизи БОРОТЬБА З ДИТЯЧОЮ
БЕЗПРИТУЛЬНІСТЮ ТА БЕЗДОГЛЯДНІСТЮ
В УКРАЇНІ У 1920-Х РР.....9

Яковлев Игорь Васильович ЩОДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО
ХАОСУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....15

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Бондарь Володимир Павлович ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ
СУТНОСТІ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....18

Міхеев Микола Володимирович ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ.....21

Рибальченко Анастасія Андріївна
ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ.....24

Хрідочкін Андрій Вікторович СУЧАСНІ СВІТОВІ МОДЕЛІ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....27

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Діденко Артем Олександрович
ОСОБЛИВСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ.....30

Менюк Дарина Олегівна СУД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
СИСТЕМА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ.....32

Мигида Владислав Леонідович ПРИНЦИПИ ТРУДОВОГО ПРАВА.....35

*Француз-Яковець Тетяна Анатоліївна, Гавриленко Олександр
Олександрович* ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ДЕЛІКТНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ.....37

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Лещенко Андрій Вікторович
ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПОКАРАННЯ ЗА КАТУВАННЯ.....41

Лисодєд Олександр Володимирович
ДЕРЖАВНІ СУБ'ЄКТИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....45

Макушев Петро Васильович ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗМІСТУ
ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ.....50

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Вербицька Анастасія Ігорівна

ПОРІВНЯННЯ ПОГЛЯДІВ Ш.Л. МОНТЕСК'Є І Ж.Ж. РУССО.....52

Гончар Юлія Борисівна ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ В

ЗАКОНОДАВСТВІ ЄС В СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ГМО.....54

Іванов Станіслав Юрійович ЗЛОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЙНО-

РАДЯНСЬКОГО АПАРАТУ ТА КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИХ

ОРГАНІВ УРСР ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР.....64

Савуляк Роман Васильович КОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

В АВСТРІЙСЬКІЙ МОНАРХІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ

XVIII СТ.: КОДИФІКАЦІЙНІ РОБОТИ, ЗАГАЛЬНА

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ.....68

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 15.03.2023
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

